

Państwowy dług publiczny & Globalne Południe

Autor: Éilís Ryan, Sprawiedliwość w kwestii finansów Irlandia

Spis treści

1. Przegląd zagadnień	3
Dług: krótkie wprowadzenie.....	4
Komu należne są pieniądze i kto kontroluje globalne finanse?	4
Władza i podejmowanie decyzji w Banku Światowym i MFW	4
Dług to kwestia sprawiedliwości	4
Wpływ zadłużenia na społeczność	5
Krótka historia kryzysów zadłużenia	5
Sprawiedliwość w kwestii zadłużenia.....	6
2. Informacje szczegółowe	7
Co to jest dług? Czym jest dług państwowy?	7
Czy wysoki poziom długu państwowego zawsze jest złą rzeczą?.....	7
Co powoduje kryzys zadłużenia?	8
Historia kryzysów spowodowanych długiem państwowym.....	9
Dekady systemu Bretton Woods.....	10
Pierwszy globalny kryzys spowodowany długiem państwowym	10
Kryzys spowodowany długiem państwowym na Globalnej Północy.....	11
Nowy kryzys zadłużenia	11
Rozwiązywanie kryzysów zadłużenia (1): jakie są opcje?.....	12
A: Neoliberalne podejście do rozwiązywania kryzysów zadłużenia	12
B: Alternatywa: zakwestionowanie mechanizmu restrukturyzacji długu państwowego, odpowiedzialne udzielanie pożyczek i lepsze oceny zdolności obsługi zadłużenia	14
Rozwiązywanie kryzysów zadłużenia (2): uwarunkowania, dostosowanie strukturalne i ożywienie gospodarcze.....	15
Przewodnik po dalszej lekturze	16
Referencje.....	17
3. Materiały szkoleniowe	19
Ćwiczenie 1: Uczenie się nawzajem: sprawiedliwość w kwestii zadłużenia w czterech krajach.....	20
Ekwador - Studium przypadku	22
Haiti - Studium przypadku.....	24
Liberia - Studium przypadku	26
Irlandia - Studium przypadku	28
Ćwiczenie 2: Tworzenie osi czasu kryzysów zadłużenia na Globalnej Północy i Globalnym Południu	30

Ćwiczenie 3: Diament zadłużenia	34
4. Interaktywne uczenie się	36
Quiz o sprawiedliwości zadłużenia	36

1. Przegląd zagadnień

Dług państwowy – jak narasta, jak jest zarządzany oraz jak unikać i jak radzić sobie z kryzysami nim wywołanymi - leży u podstaw wielu globalnych strukturalnych niesprawiedliwości i kryzysów finansowych, które spowodowały i zaostrzyły nierówność gospodarczą zarówno w krajach, jak i między nimi, na przestrzeni ostatnich 50 lat, zarówno na Globalnej Północy, jak i na Globalnym Południu.

Tymczasem, nadal prowadzi się zażarte debaty – akademickie i polityczne – na temat tego, jak wysoki dług państwowy rządy powinny utrzymywać, kto jest odpowiedzialny za niespłacalne długi i za wywołanie kryzysów zadłużenia oraz jaki jest właściwy sposób reagowania w sytuacji, gdy rządy nie są w stanie spłacić swoich długów - czyli gdy stoją w obliczu kryzysu zadłużenia.

Dług, pomimo tego, że jest tak fundamentalny dla dokładnego zrozumienia korzeni sprawiedliwości i równości społecznej i ekonomicznej, pozostaje przejrzystą koncepcją, której złożoność często zniechęca do głębszego zaangażowania w tę kwestię zarówno nauczycieli, jak i osoby uczące się. Przedmiotowe opracowanie ma na celu rozwiązanie tego problemu.

Celem niniejszego opracowania jest zapewnienie odpowiednich narzędzi edukatorom i facylitatorom, którzy chcą przeprowadzić szkolenia dla osób dorosłych na temat sprawiedliwości w kwestii zadłużenia. Obejmuje ono następujące elementy:

1. **Dług: krótkie wprowadzenie dla dorosłych osób uczących się**, dwustronicowe wprowadzenie dotyczące zadłużenia i sprawiedliwości w kwestii zadłużenia, które można wykorzystać jako materiał do rozdania lub lekturę wprowadzającą dla dorosłych osób uczących się.
2. **Dług: poszerzony przewodnik dla facylitatorów**, pogłębione, dziesięciostronicowe spojrzenie na główne problemy i rozważania dotyczące zadłużenia i sprawiedliwości w kwestii zadłużenia na Globalnej Północy i Globalnym Południu. Ma on na celu wzmocnienie świadomości i wiedzy facylitatorów, którzy chcą prowadzić warsztaty lub szkolenia na temat zadłużenia z dorosłymi osobami uczącymi się. Przewodnik po dalszej lekturze jest przeznaczony dla tych, którzy chcą sięgnąć głębiej.
3. **Dług: sugerowane ćwiczenia dla dorosłych osób uczących się**, seria czterech ćwiczeń, które można wykonać razem lub w ramach osobnych sesji, wprowadzających dorosłe osoby uczące się w temat długu państwowego i sprawiedliwości w kwestii zadłużenia, wykorzystując szereg metod aktywnego uczenia się.

Wreszcie, na końcu niniejszego opracowania znajduje się glosariusz kluczowych terminów.

Dług: krótkie wprowadzenie¹

Każdego roku, kraje Globalnego Południa wydają 300 miliardów dolarów na spłatę zadłużenia. Dług powoduje ubóstwo w krajach nim dotkniętych i narusza prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne. Niniejsze wprowadzenie opisuje jak dochodzi do kryzysów zadłużenia, dlaczego dług jest kwestią sprawiedliwości i co należy zmienić, aby osiągnąć sprawiedliwość w kwestii zadłużenia.

Komu należne są pieniądze i kto kontroluje globalne finanse?

Kraje pożyczają pieniądze od innych krajów (pożyczki dwustronne), instytucji wielostronnych (np. MFW, Banku Światowego, Afrykańskiego Banku Rozwoju) oraz prywatnych pożyczkodawców (np. banków i funduszy komercyjnych). Pożyczkodawcy mają pozycję dominującą przy ustalaniu zasad i definicji dotyczących kwestii zadłużenia, zwłaszcza Międzynarodowe Instytucje Finansowe (MIF), Bank Światowy i MFW.

1. Bank Światowy

Cel: Położenie kresu skrajnemu ubóstwu i zwiększenie wspólnego dobrobytu

Działania: Udzielanie pożyczek na konkretne projekty, na określonych warunkach lub z rekomendacjami, dla krajów Globalnego Południa.

2. MFW (Międzynarodowy Fundusz Walutowy)

Cel: Stworzenie globalnej stabilności finansowej i zrównoważonego wzrostu gospodarczego

Działania: Udzielanie pożyczek krajom, które mają kłopoty finansowe. Pożyczki MFW są objęte ścisłymi warunkami.

Władza i podejmowanie decyzji w Banku Światowym i MFW

189 krajów jest członkami Banku Światowego, a 190 krajów jest członkami MFW. Irlandia jest członkiem obu. Zarówno w MFW, jak i w Banku Światowym, siła głosu każdego kraju jest powiązana z rozmiarem jego gospodarki i kwotą wpłacaną do instytucji. Oznacza to, że zarówno Bank Światowy, jak i MFW są kontrolowane przez najbogatsze kraje świata. Kraje Globalnego Południa, które pożyczają najwięcej, mają najmniej do powiedzenia przy podejmowaniu decyzji. Prezes Banku Światowego jest zawsze Amerykaninem, a prezes MFW jest zawsze Europejczykiem. Bank Światowy i MFW współpracują ze sobą. Rząd często musi zgodzić się na warunki MFW w zakresie dostosowania swoich polityk, zanim będzie mógł otrzymać pomoc lub pożyczkę z Banku Światowego i vice versa.

Dług to kwestia sprawiedliwości

Dług bezprawny obejmuje pożyczki, które

- Wykorzystują słabość lub zubożenie pożyczkobiorcy
- Są na tyle niezrównoważone, że ich spłata narusza prawa człowieka, uniemożliwiając państwu wywiązywanie się z obowiązków / zaspokajanie podstawowych aspektów praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych
- Zostały przyznane na ewidentnie bezużyteczne projekty lub na projekty o zawyżonych kosztach
- Wyrządziły szkodę ludziom lub środowisku

¹ Podziękowanie dla Aideen Elliott za jej wkład w niniejszy punkt.

Dług haniebny opisuje pożyczki

- Udzielane despotycznej władzy lub autorytarnemu reżimowi
- Udzielane przez wierzyciela, który wiedział (lub powinien był wiedzieć), że pieniądze nie zostaną wykorzystane z korzyścią dla ludzi
- Wykorzystywane wbrew interesom ludności, na przykład w celu finansowania reżimów wojskowych, które odmawiają ludziom ich podstawowych praw.

Wpływ zadłużenia na społeczności

Pieniądze na spłatę zadłużenia są przekierowywane z usług o kluczowym znaczeniu. W przypadku niektórych krajów, spłaty zadłużenia stanowią tak dużą część budżetu, że nie ma wystarczającej ilości pieniędzy na odpowiednie finansowanie podstawowych usług. W 2019 r. 64 kraje wydawały więcej na spłatę zadłużenia niż na opiekę zdrowotną, 45 krajów wydało więcej na spłatę zadłużenia niż na ochronę socjalną, a 24 kraje wydały więcej na spłatę zadłużenia niż na edukację publiczną.

Kiedy kraje znajdują się w stanie kryzysu gospodarczego lub na jego krawędzi, zwracają się do MFW po pożyczkę. Pożyczki MFW wiążą się ze spełnieniem warunków politycznych i gospodarczych. MFW twierdzi, że spełniając te warunki, rząd uczyni gospodarkę swojego kraju bardziej stabilną. Jednak historia pokazała, że kiedy rządy wdrożyły warunki MFW w zakresie polityk, kraj nie stał się bardziej stabilny finansowo. Warunki pożyczek udzielanych przez MFW nie służyły zachowaniu równości. Warunki te obejmowały obcięcie budżetu publicznego poprzez zmniejszenie świadczeń socjalnych, w tym emerytur, zamrożenie lub zmniejszenie płacy minimalnej, podniesienie cen podstawowych produktów za pomocą podatku VAT oraz ograniczenie praw związków zawodowych. Takie „programy dostosowania strukturalnego” zwiększają ubóstwo i nierówności oraz podważają demokrację, ponieważ ważne zmiany w zakresie polityki pochodzą od pożyczkodawcy, a nie od demokratycznie wybranego rządu.

Krótką historią kryzysów zadłużenia

Od lat 40-tych do 60-tych XX wieku, kraje Globalnego Południa uniezależniły się od kolonialnych rządów. Te nowe niepodległe państwa pozostały ze słabymi gospodarkami i musiały pożyczać pieniądze. Bogate kraje udzielały im pożyczek, często nieodpowiedzialnie.

W latach 70-tych XX wieku, ze względu na wzrost cen ropy naftowej, w zachodnich bankach zdeponowano wiele pieniędzy a banki inwestowały te pieniądze w udzielanie pożyczek krajom Globalnego Południa. Pod koniec lat 70-tych, oprocentowanie kredytów wzrosło (ponad dwukrotnie w latach 1979-1982). W tym samym czasie, spadły ceny towarów, którymi handlują kraje Globalnego Południa. Utrudniało to spłatę pożyczek.

W latach 80-tych XX wieku, globalna recesja oznaczała, że pożyczkodawcy z bogatych krajów chcieli ściągać długi. Kraje Globalnego Południa nie były w stanie spłacić tych pożyczek prywatnym bankom, więc MFW i Bank Światowy udzieliły im więcej pożyczek. Pożyczki zostały udzielone na surowych warunkach, zwłaszcza w zakresie mniejszych wydatków na usługi publiczne, takie jak opieka zdrowotna i edukacja, zwanych „programami dostosowania strukturalnego”. Miało to tak niszczący wpływ, że doprowadziło do nazwania lat 80-tych „straconą dekadą rozwoju”.

W 2008 roku, wraz z globalnym krachem finansowym, kryzys zadłużenia dotarł do krajów Globalnej Północy.

Sprawiedliwość w kwestii zadłużenia

Ruch dla sprawiedliwości w kwestii zadłużenia sięga lat 70-tych XX wieku, kiedy ludzie na całym świecie, w tym, w Argentynie, Egipcie, Kostaryce i Afryce Południowej, protestowali przeciwko wpływowi MFW na ich kraje. W latach 80-tych i 90-tych, międzynarodowy ruch wzywający do umorzenia długów nadal się rozwijał. Pod koniec lat 90-tych, petycja „Jubileusz 2000” zebrała ponad 24 miliony podpisów. Dzisiaj, ruch nadal naciska na inicjatywy wspierające sprawiedliwość w kwestii zadłużenia, w tym:

- Oparty na ONZ mechanizm na rzecz rozwiązania problemu zadłużenia: niezależny, międzynarodowy, prawnie wiążący mechanizm negocjowania umorzenia długów bezprawnych i niespłacalnych.
- Audyty zadłużenia: zarówno audyty przeprowadzane przez rząd, jak i przez niezależnych obywateli w celu zbadania warunków, celu, faktycznego wykorzystania i wpływu tych pożyczek.
- Utworzenie międzynarodowej grupy zadaniowej ds. walki z bezprawnym długiem historycznym.
- Anulowanie długów, które są bezprawne, haniebne.
- Położenie kresu politykom, które zwiększają liczbę udzielanych pożyczek. W szczególności, wykorzystywanie dotacji, a nie pożyczek na zarządzanie kosztami zmian klimatycznych.

2. Informacje szczegółowe

Co to jest dług? Czym jest dług państwowy?

Wchodzimy w okres bezprecedensowych kwot zadłużenia w gospodarkach na całym świecie. Globalny dług w 2019 r. wart był 255 bilionów dolarów, osiągając historycznie najwyższy poziom 320% PKB. Obejmuje to cały dług posiadany przez korporacje, instytucje finansowe, takie jak banki, rządy i gospodarstwa domowe. Od 2010 r. całkowite zadłużenie wzrosło w 80% gospodarek wschodzących i rozwijających się.

W 2019 r., około jedną czwartą całego zadłużenia na świecie stanowiło zadłużenie rządów. Dług ten określany jest mianem długu państwowego. Niniejsze opracowanie dotyczy w szczególności długu państwowego. Dług państwowy – jak narasta, jak jest zarządzany oraz jak unikać i jak radzić sobie z kryzysami nim wywołanymi - leży u podstaw wielu globalnych strukturalnych niesprawiedliwości i kryzysów finansowych, które spowodowały i zaostrzyły nierówność gospodarczą zarówno w krajach, jak i między nimi, na przestrzeni ostatnich 50 lat, zarówno na Globalnej Północy, jak i na Globalnym Południu.

Dług państwowy dzieli się dalej na wewnętrzny (krajowy) dług państwowy i zewnętrzny (zagraniczny) dług państwowy. Zewnętrzny dług państwowy to dług zaciągnięty przez rząd w walucie innej niż jego własna – tj. spoza własnego kraju. To jest właśnie forma zadłużenia, na której szeroko koncentruje się przedmiotowy artykuł i przedstawione w nim ćwiczenia. Więcej informacji na temat różnic między krajowym i zewnętrznym długiem państwowym można znaleźć w artykule FreshUP dotyczącym nowoczesnej teorii monetarnej.

Tymczasem, nadal prowadzi się zażarte debaty – akademickie i polityczne – na temat tego, jak wysoki dług państwowy rządy powinny utrzymywać, kto jest odpowiedzialny za niespłacalne długi i za wywołanie kryzysów zadłużenia oraz jaki jest właściwy sposób reagowania w sytuacji, gdy rządy nie są w stanie spłacić swoich długów - czyli gdy stoją w obliczu kryzysu zadłużenia.

Największy wzrost zadłużenia na świecie w ciągu ostatniej dekady dotyczył zadłużenia przedsiębiorstw – firm prywatnych, z wyłączeniem banków i innych instytucji finansowych. Podczas gdy, teoretycznie ryzyko związane z tym długiem leży po stronie prywatnych firm i udziałowców – a zatem nie ma wpływu na społeczeństwo – w rzeczywistości, często, gdy firmy mają trudności ze spłatą swoich długów, zwracają się do rządów (a zatem, podatników) o wsparcie. Chociaż w krajach o niskich dochodach, prywatny dług zewnętrzny nieobjęty gwarancją publiczną pozostał niewielką częścią całkowitego długu zewnętrznego, w ciągu dekady znacznie wzrósł, z 3,99 mld USD w 2008 r. (5% całkowitego długu zewnętrznego w krajach o niskich dochodach) do 14,25 mld USD w 2018 r. (9,49 procent całkowitego długu zewnętrznego w krajach o niskich dochodach). W krajach o średnich dochodach, dług prywatny stanowi jedną trzecią całego długu zewnętrznego.

Czy wysoki poziom długu państwowego zawsze jest złą rzeczą?

Sprzeciw wobec wysokiego poziomu długu państwowego jest często kojarzony z neoklasyczną i neoliberalną szkołą ekonomii. Zgodnie z tą szkołą myślenia, podstawowym zadaniem rządu jest utrzymanie zrównoważonego budżetu; zapewnienie, że wydatki rządowe nie przekraczają dochodów.

Gdy wymagane jest zaciągnięcie pożyczki, należy ją szybko spłacić, w tym poprzez zmniejszenie wydatków w innych obszarach, jeśli jest to konieczne.

Dla kontrastu, ekonomiści keynesiści i marksiści postrzegają dług jako użyteczne narzędzie działań antycyklicznych, gdzie pożyczki i wysokie wydatki rządowe są wykorzystywane do inwestowania w gospodarkę, która jest osłabiona lub pogrążona w recesji. Co więcej, widzą *zdolność do spłaty* długu jako kluczowy problem – i rozumieją, że zdolność do spłaty nie zależy tylko od wielkości długu, ale także od siły gospodarki.

Jednak w wielu przypadkach, nadmierny dług państwowy i spłata zadłużenia są problematyczne z punktu widzenia sprawiedliwości społecznej.

Pierwszym powodem są przypadki, w których długi, które ma obecnie kraj, nie zostały sprawiedliwie skumulowane. Przyczyny tego mogą być różne: od pożyczkodawcy udzielającego pożyczek w sposób nieodpowiedzialny (wiedząc, że kraju nie stać na spłatę pożyczki), pożyczkodawców udzielających pożyczek przywódcom niedemokratycznym i znanym z wykorzystywania pożyczek do prowadzenia wojen, na zakup broni lub do osobistego wzbogacania się lub pożyczek, które mają swój początek w kolonializmie. Więcej szczegółów na ten temat znajduje się poniżej w części poświęconej kryzysom zadłużenia.

Długi stają się również problematyczne, gdy ich spłata powstrzymuje rządy przed inwestowaniem w usługi publiczne i rozwój gospodarczy. Co najmniej 20 rządów na Globalnym Południu przeznaczyło ponad 20 procent swoich dochodów na obsługę zewnętrznego zadłużenia w co najmniej jednym roku z ostatnich pięciu lat. W niektórych przypadkach, takich jak Angola, Dżibuti, Jamajka, Liban, Sri Lanka czy Ukraina, ponad 40 procent dochodów rządowych przeznaczono na obsługę zewnętrznego długu publicznego w pewnym momencie między rokiem 2014 a 2018.

W 2018 r. 46 krajów wydało więcej na obsługę długu państwowego niż na opiekę zdrowotną. Gospodarki o niskich dochodach wydają średnio 28,5% swoich dochodów publicznych na obsługę zadłużenia, a średnio tylko 2,5% na usługi zdrowotne. Według MFW, wydatki rządowe na usługi publiczne w Afryce Subsaharyjskiej osiągną historycznie niski poziom zaledwie jednej piątej PKB w 2024 r. – mimo, że przewiduje się wzrost ogólnego zadłużenia.

Wreszcie, niektóre rodzaje pożyczek, w szczególności obligacje, zwiększają ekspozycję krajów na wahania międzynarodowych rynków walutowych, co oznacza, że kraje są podatne na zagrożenia w czasach międzynarodowej recesji lub pogorszenia koniunktury gospodarczej.

Różne rodzaje długów stwarzają większe i mniejsze problemy. Kraje o wysokim zadłużeniu denominowanym we własnych walutach mają więcej dostępnych opcji zarządzania nimi. Opcje te zostały omówione w artykule FreshUP dotyczącym nowoczesnej teorii monetarnej.

Co powoduje kryzys zadłużenia?

Głównym ekonomicznym wyjaśnieniem kryzysów zadłużenia jest to, że są one powodowane przez rządy wydające więcej pieniędzy, niż mogą sobie na to pozwolić – tj. ich łączne dochody są niższe niż łączne wydatki. To wyjaśnienie kryzysu zadłużenia jest charakterystyczne dla szkoły neoklasycznej, która postrzega zrównoważone budżety jako uosobienie dobrego zarządzania gospodarczego.

Światowi działacze na rzecz sprawiedliwości w kwestii zadłużenia mają inny pogląd na to, jak dochodzi do kryzysu zadłużenia. Uważają oni, że za kryzysy spowodowane długiem państwowym nie można po prostu obwiniać nadmiernych wydatków rządowych; w końcu, wiele krajów z wysokim zadłużeniem państwowym – i wysokimi wydatkami rządowymi, na przykład, Stany Zjednoczone – nigdy nie wchodzi w kryzys zadłużenia.

Zamiast tego, działacze na rzecz sprawiedliwości w kwestii zadłużenia uważają, że przyczyny powstawania kryzysów spowodowanych długiem państwowym są złożone i zróżnicowane. Na przykład:

- Wysokie zadłużenie – zwłaszcza na Globalnym Południu, ma swoje źródła w **kolonializmie** oraz wymuszonym nierównomiernym rozwoju Globalnego Południa.
- Wiele długów powstało dzięki pożyczkom udzielanym przez oficjalnych pożyczkodawców - MFW, Bank Światowy, bogate rządy - **skorumpowanym przywódcom**, którzy byli znani z wykorzystywania pożyczek do osobistego wzbogacania się lub finansowania wojen. Rządy te były często utrzymywane u władzy przez bogatych sojuszników, takich jak Stany Zjednoczone.
- Wiele długów powstało z powodu **udzielania pożyczek w nieodpowiedzialny sposób** - przez pożyczkodawców wielostronnych, bilateralnych i prywatnych – krajom, które wyraźnie nie były w stanie spełnić warunków spłaty pożyczki. Dzieje się tak, z racji tego, że pożyczkodawcy posiadają **zachętę finansową do tego**, aby pożyczać, ponieważ uzyskują odsetki od tych pożyczek. Bez groźby umorzenia długów w sytuacji, gdy kraje nie mogą ich spłacić, istnieje **pokusa nadużycia**, wskutek której pożyczkodawcy będą pożyczać nieodpowiedzialnie.
- Często, obciążenia zadłużeniem wzrosły w wyniku **niepowodzenia reform gospodarczych**, które są narzucane krajom Globalnego Południa jako warunek udzielenia pożyczki.
- Czasami, dług państwowy wynika tego, że kraje **nacjonalizują prywatne długi korporacji** tak jak miało to miejsce wtedy, gdy rządy w krajach takich jak Irlandia przejmowały długi bankierów. Na przykład, wzrost długu publicznego na całym świecie od 2010 r. można przypisać ratowaniu przez rząd prywatnych korporacji w czasie ostatniej recesji finansowej.
- Jeśli z jednego z powyższych powodów w danym kraju powstanie dług niemożliwy do spłacenia, często jedynym sposobem na uniknięcie bankructwa jest **zaciąganie jeszcze większej liczby pożyczek**. Zaczyna się błędne koło, ponieważ **dług rośnie w lawinowym tempie**.

Nowoczesna teoria monetarna dostarcza dodatkowych wyjaśnień i teorii na temat przyczyn kryzysów spowodowanych długiem państwowym, które zostały omówione w artykule FreshUP na ten temat.

Historia kryzysów spowodowanych długiem państwowym²

„Uważamy, że na dług należy patrzeć z punktu widzenia jego pochodzenia. Początki długu wywodzą się z początków kolonializmu. Ci, którzy pożyczają nam pieniądze, to ci sami, którzy nas wcześniej skolonizowali. To ci, którzy kiedyś zarządzali naszymi państwami i gospodarkami”.

– Thomas Sankara, były prezydent Burkina Faso (1987)

² W celu uzyskania dalszych szczegółów, w ramach ćwiczeń w sekcji 3, przedstawiono szereg studiów przypadku dotyczących poszczególnych krajów, wraz z kalendarium historii kryzysów zadłużenia na Globalnej Północy i Globalnym Południu.

Dekady systemu Bretton Woods

W latach 80-tych XX wieku nastąpił pierwszy powszechny globalny kryzys spowodowany długiem państwowym. Zrozumienie korzeni tego kryzysu wymaga zbadania, jak rozwijały się gospodarki, które znalazły się w kryzysie.

Po II wojnie światowej, wstrząs, jakiego świat doświadczył od 1914 roku, sprawił, że zwyciężyły propozycje bardziej stabilnego międzynarodowego porządku gospodarczego. Instytucje Bretton Woods zostały utworzone w 1944 roku, przy czym Międzynarodowy Fundusz Walutowy miał na celu utrzymanie stabilności waluty i w razie potrzeby pełnienie funkcji pożyczkodawcy ostatniej instancji, a Bank Światowy utworzono w celu udzielania pożyczek rozwojowych krajom o niższych dochodach. Osiągnięto również porozumienie w sprawie powiązania wartości dolara amerykańskiego z ceną złota. Wraz z szeregiem innych wydarzeń politycznych i gospodarczych, środki te z powodzeniem zapewniły bezprecedensowy wzrost jakości życia, praw pracowniczych i usług socjalnych w latach 1945-1970.

Pierwszy globalny kryzys spowodowany długiem państwowym

To powojenne porozumienie zaczęło się rozpadać, gdy na początku lat 70-tych XX wieku, Stany Zjednoczone oddzieliły swoją walutę od złota, pozwalając na większe wahania walut, a USA, i wkrótce potem inne bogate kraje, zaczęły usuwać istniejące restrykcje ograniczające swobodny przepływ pieniędzy na całym świecie. Ta liberalizacja przepływów kapitałowych zbiegła się w czasie z kryzysem naftowym lat 70-tych, podczas którego, kraje produkujące ropę naftową koordynowały cięcia jej produkcji, co z kolei zwiększało zyski. Zyski te zostały przelane na zachodnie banki i, zbiegając się z szybką deregulacją finansową w tym samym okresie, zostały wykorzystane do napędzania boomu kredytowego, który wywołał pierwszy poważny globalny kryzys spowodowany długiem państwowym.

W prawie wszystkich przypadkach, gospodarki te, w czasach kolonializmu, zostały rozwinięte tak, aby były silnie uzależnione od eksportu surowców – na warunkach wysoce korzystnych dla kolonizującej je potęgi. Poza niską „wartością dodaną” pod względem ekonomicznym, uzależnienie od eksportu towarów oznaczało również, że gdy ceny towarów na rynkach międzynarodowych spadały, gospodarki wielu krajów postkolonialnych były głęboko narażone. W niektórych krajach, kolonialne korzenie zadłużenia są jeszcze bardziej jaskrawe. Na przykład, po buncie niewolników i uzyskaniu przez Haiti niepodległości od Francji w 1804 r., Haiti zostało zmuszone do płacenia milionów złotych franków jako reparacji dla niewolników i zadośćuczynienie za ziemię, którą Francja „straciła” z powodu niepodległości, co zapoczątkowało dwa wieki długu.

W wielu krajach postkolonialnych od początku lat 80-tych nastąpił znaczny spadek cen surowców, który trwał prawie dwie dekady i odbił się dramatycznie na wielu gospodarkach postkolonialnych. Ich długi stawały się coraz trudniejsze do spłacenia. Spośród 57 krajów, które miały trudności ze spłatą długów w latach 80-tych, wszystkie były bytymi koloniami.

Nieustająca kampania prowadzona przez działaczy na rzecz sprawiedliwości w kwestii zadłużenia doprowadziła do umorzenia długów w niektórych najbiedniejszych krajach, od połowy lat 90-tych do dnia dzisiejszego. Kampania ta została nazwana inicjatywą na rzecz głęboko zadłużonych krajów ubogich (HIPC). Jednakże, kwota umorzonego długu była niewielka. A co ważniejsze, wiele warunków związanych z umorzeniem długów zepchnęło na gospodarki ten sam neoliberalny model, który przyczynił się do kryzysu zadłużenia.

Kryzys spowodowany długiem państwowym na Globalnej Północy

W 2003 roku, Ann Pettifor, ekonomistka zajmująca się problemem zadłużenia napisała artykuł zatytułowany „Nadchodzący pierwszy światowy kryzys zadłużenia”. Pettifor, czołowa ekonomistka pracująca na rzecz kampanii mającej na celu umorzenie zadłużenia krajów trzeciego świata w latach 90-tych XX wieku, twierdziła, że najbogatsze kraje świata, w szczególności Stany Zjednoczone, wykazywały wszystkie główne oznaki nadchodzącego kryzysu zadłużenia.

W 2008 roku okazało się, że miała rację. Gdy amerykański rynek kredytów wysokiego ryzyka (subprime) zaczął się rozpadać, bank Lehman Brothers upadł w 2008 roku. Wkrótce, banki w najbogatszych krajach świata zaczęły zabiegać o gwarancje od rządów, aby uniknąć upadku. W krajach takich jak Irlandia, rząd gwarantował spłatę wszystkich długów głównych banków, w tym długów komercyjnych, co oznacza, że wszelkie straty były przenoszone z prywatnych udziałowców na obywateli państwa.

Nacjonalizacja długu bankowego doprowadziła do gwałtownego wzrostu długu państwowego w wielu bogatych krajach. W ciągu następnych kilku lat, stało się jasne, jak wiele nieściągalnych długów zostało znacjonalizowanych, a kraje takie jak Irlandia stanęły przed perspektywą braku możliwości spłacenia gwarantowanych długów bankowych. Zamiast nie spłacać tych długów, rząd irlandzki zwrócił się do MFW, KE i innych pożyczkodawców o udzielenie pożyczek na łączną kwotę 67,5 mld euro. Pożyczki zostały udzielone na rygorystycznych warunkach, narzucających krajowi surowe oszczędności – co, jak przyznał sam MFW, spowolniło ożywienie gospodarki.

Nowy kryzys zadłużenia

Od 2010 r., zarówno dług państwowy, jak i dług prywatnych przedsiębiorstw osiągnęły nowe rekordowe poziomy na całym świecie. Znaczną część tego wzrostu zadłużenia można przypisać wielkiemu kryzysowi finansowemu po 2008 roku. Po 2008 r. rządy wielu bogatych krajów zdecydowały się na nacjonalizację długów prywatnych korporacji i banków. Ponadto, polityka „luzowania ilościowego” (QE od „Quantitative Easing”) prowadzona przez Europejski Bank Centralny, Rezerwę Federalną USA i inne banki centralne uwolniła 11 bilionów dolarów do gospodarki światowej poprzez luzowanie ilościowe – skutecznie zwiększając dług publiczny, aby wykupić dług korporacyjny – i zapewnić tym korporacjom gotówkę. Nie było dużej kontroli nad sposobem wykorzystania uwolnionej w ten sposób gotówki, a większość środków została pożyczona krajom na Globalnym Południu, które są teraz narażone na korporacyjnych pożyczkodawców.

Czynniki te łącznie sprawiły, że roczne pożyczki dla krajów Globalnego Południa wzrosły ponad dwukrotnie, ze 185 miliardów dolarów w 2007 roku do 452 miliardów dolarów w 2018 r. Zmienił się również profil pożyczkodawców, przy czym ponad 55% wszystkich odsetek zapłaconych przez kraje Afryki Subsaharyjskiej od długu państwowego trafia do pożyczkodawców prywatnych (których stopy procentowe są znacznie wyższe). Wzrost pożyczek prywatnych naraża kraje na wahania międzynarodowych walut i rynków obligacji, co oznacza, że wraz ze spiralą zadłużenia na Globalnym Południu wzrasta również narażenie na nadchodzący globalny kryzys finansowy.

A na Globalnym Południu, zamiast wykorzystać ten nowy dług do inwestowania w rozwój gospodarczy lub w osiąganie celów zrównoważonego rozwoju, jak wskazują dowody, wiele razy nowy dług był po prostu wykorzystywany do spłaty istniejących, rosnących długów.

W ciągu ostatniej dekady, zadłużenie w gospodarkach o niższych dochodach wzrosło z średnio ponad 40% PKB do 49% w 2019 r. – co oznacza, że poziom zadłużenia w krajach ubogich znacznie przewyższa

wzrost w gospodarce realnej. Tymczasem, w ciągu ostatnich pięciu lat, liczba krajów o wysokim ryzyku kryzysu zadłużenia lub już zagrożonych zadłużeniem wzrosła z 37 do 51.

W latach 2010-2018, spłaty długu zagranicznego jako odsetek dochodów rządowych wzrosły o 83 % w krajach o niskich i średnich dochodach, z średnio 6,71% w 2010 r. do średnio 12,56 % w 2018 r. W szczególności, w Afryce Subsaharyjskiej, odsetek dochodów rządowych przeznaczonych na płatności z tytułu obsługi zadłużenia zagranicznego wzrósł ponad dwukrotnie, z 4,56% w 2010 r. do 10,8% w 2018 r.

Ten narastający kryzys zadłużenia został dodatkowo spotęgowany przez pojawienie się pandemii Covid19. Eurodad szacuje, że moratorium na spłatę długów na lata 2020-2021 dla 69 krajów o niskich dochodach, które są w jakiś sposób zagrożone zadłużeniem, może uwolnić dowolną kwotę do wysokości 50,4 miliarda dolarów dodatkowych środków na walkę z epidemią Covid19.³ Tymczasem, w miarę wzrostu potrzeb finansowych na łagodzenie zmian klimatu i przystosowanie się do nich, pełne dwie trzecie środków dostępnych dla krajów o niskich dochodach na walkę ze zmianami klimatu ma formę pożyczek, co dodatkowo zwiększa bańki zadłużenia. Spadające ceny surowców pogłębiają kryzys.

Rozwiązywanie kryzysów zadłużenia (1): jakie są opcje?

Jeśli chodzi o dług osobisty lub dług korporacyjny, w wielu krajach istnieją przepisy (choć w niektórych przypadkach bardzo wadliwe przepisy) dotyczące tego, co dzieje się, gdy osoba nie może spłacić hipoteki lub gdy przedsiębiorstwo nie jest w stanie obsłużyć swojego zadłużenia. Obejmują one procedury restrukturyzacji zadłużenia, upadłość osób fizycznych, postępowanie naprawcze, zarząd komisarzyczny lub upadłość. W wielu przypadkach, prawo określa również którzy wierzyciele są spłacani w pierwszej kolejności i jakie mogą mieć obowiązki, aby zaakceptować obniżenie wartości należnych im długów.

W tych systemach jest wiele wad. Ale generalnie, istnieje przynajmniej uzgodniony system, którego wszyscy wierzyciele (i dłużnicy) są zobowiązani przestrzegać. Jednakże, jeśli chodzi o dług państwowy, taki zestaw zasad nie istnieje.

Zamiast tego, do kryzysów spowodowanych długiem państwowym i sytuacji zagrożenia zadłużeniem podchodzi się ad hoc, a nie w systematyczny sposób, zgodnie z normami i zwyczajowymi praktykami, które powstały w odpowiedzi na minione kryzysy spowodowane długiem państwowym. Jednak podejście ad hoc nie powinno nas prowadzić do błędnego przekonania o tym, że kryzysy zadłużenia i restrukturyzacje zadłużenia są zjawiskiem rzadkim. Od 1950 r. przeprowadzono ponad 600 restrukturyzacji długu państwowego, w których uczestniczyło 95 krajów zadłużonych.

A: Neoliberalne podejście do rozwiązywania kryzysów zadłużenia

Można powiedzieć, że wspomniana reakcja **ad hoc na kryzysy spowodowane długiem państwowym** podąża za neoklasycznym modelem rozumienia długu państwowego, zgodnie z którym, jak widzieliśmy powyżej, kryzysy zadłużenia są postrzegane jako wynik nadmiernych wydatków

³Liczba ta obejmuje 8,6 mld USD (na moratorium na wszystkie długi Banku Światowego i MFW), 38,2 mld USD (na moratorium na wszystkich dwustronnych zewnętrznych wierzycieli, tj. dwustronne pożyczki między krajami), do 12,1 mld USD (na moratorium na wszystkich prywatnych wierzycieli zewnętrznych, tj. pożyczkodawców pozarządowych).

rządowych. Dlatego też, rozwiązania, na które model ten kładzie nacisk również podążają za tą neoliberalną szkołą myślenia i generalnie posiadają niektóre z poniższych cech lub je wszystkie:

- Nowe pożyczki awaryjne na pokrycie krótkoterminowych spłat zadłużenia wobec wierzycieli, zamiast negocjowania obniżenia wartości zobowiązań
- Restrukturyzacja zadłużenia tylko w formach zapewniających spłatę wierzycieli
- Wdrożenie środków oszczędnościowych w celu zmniejszenia wydatków publicznych na pracowników sektora publicznego, opiekę zdrowotną, edukację, wsparcie socjalne itp.
- Reformy gospodarcze (często w formie warunków związanych z pożyczkami awaryjnymi), które kładą nacisk na prywatyzację państwowych przedsiębiorstw, aktywów lub usług publicznych, zniesienie ochrony dla rodzimego przemysłu lub rolnictwa oraz wprowadzenie zliberalizowanego handlu.

Ponadto, szkoła neoliberalna uważa, że chociaż istnieje potrzeba większej koordynacji między wierzycielami, gdy kraj stoi w obliczu kryzysu zadłużenia, odpowiedzialność za to powinna spoczywać na MFW. Jednakże, sam MFW jest pożyczkodawcą – nie jest więc w stanie być neutralnym arbitrem. Jednak nawet MFW zdaje sobie sprawę z tego, że ponieważ dług państwowy jest coraz bardziej złożony, z coraz większą liczbą zaangażowanych pożyczkodawców i wieloma różnymi rodzajami pożyczek, pojawiają się „nowe wyzwania związane z potencjalnym rozwiązaniem problemu zadłużenia, w tym trudności w zapewnieniu koordynacji wierzycieli niezbędnej do opracowania kompleksowych umów akceptowalnych dla wszystkich głównych wierzycieli.”

Zgodnie z tym podejściem, za swoje długi odpowiada tylko pożyczkobiorca. W sposób dorozumiany zakłada się, że wszelkie pożyczki są udzielane w sposób odpowiedzialny, z należyтым zbadaniem zdolności pożyczkobiorcy do spłaty zadłużenia. Oceny zdolności obsługi zadłużenia – sposób, w jaki pożyczkodawcy tacy jak MFW biorą pod uwagę, czy kraj będący pożyczkobiorcą może sobie pozwolić na większe zadłużenie – nie zwracają wystarczającej, a nawet w wielu przypadkach żadnej, uwagi na konsekwencje jakie zwiększone płatności z tytułu zadłużenia mogą mieć na opiekę zdrowotną lub edukację.

Brak skoordynowanego mechanizmu moratorium na spłatę zadłużenia jest szczególnie odczuwalny podczas pandemii Covid19. Chociaż rządy i międzynarodowe instytucje finansowe, co do zasady, zgadzają się w kwestii potrzeby umorzenia długów, nie ma jasnego forum, na którym można by to negocjować.

Bez forum koordynującego, na przykład, jeśli jeden kraj udzieli moratorium na spłatę zadłużenia, a inne nie, pieniądze, które zostały uwolnione dla zadłużonego kraju, można by po prostu wykorzystać na spłatę innych wierzycieli. Skuteczny może być tylko skoordynowany i możliwy do wyegzekwowania mechanizm rozwiązania kryzysu spowodowanego długiem państwowym, wymagający udziału wszystkich wierzycieli.

Ponadto, bez międzynarodowego mechanizmu prawnego negocjowania moratorium na spłatę zadłużenia, w szczególności prywatni wierzyciele mogą w dowolnym momencie pozwać zadłużone kraje za naruszenie warunków udzielonych przez nich pożyczek.

Brak jasnego mechanizmu radzenia sobie z kryzysami spowodowanymi długiem państwowym nie oznacza, że wierzyciele są bezkarni. W rzeczy samej, z *powodu* braku mechanizmu restrukturyzacji, zawieszenie spłaty zadłużenia często odbywało się jednostronnie, a nie w drodze negocjacji lub zgodnie z ustalonymi zasadami. Od 1980 r. prawie jedna trzecia przypadków zawieszenia płatności długu państwowego została przyjęta w drodze negocjacji z wierzycielami. W pozostałych przypadkach,

zwłaszcza podczas kryzysu zadłużeniowego w latach 80-tych XX wieku, moratoria na spłatę zadłużenia były wprowadzane bez zgody wierzycieli.

B: Alternatywa: zakwestionowanie mechanizmu restrukturyzacji długu państwowego, odpowiedzialne udzielanie pożyczek i lepsze oceny zdolności obsługi zadłużenia

Zwolennicy sprawiedliwości w kwestii zadłużenia przyjmują bardziej holistyczne podejście do kryzysów zadłużenia i uważają, że działania zapobiegające kryzysom zadłużenia są konieczne w trzech obszarach;

1. **Zapobieganie kryzysom zadłużenia** poprzez lepsze zasady udzielania pożyczek i oceny możliwości spłaty długów. Oznaczałoby to, że wszyscy pożyczkodawcy byłiby zobowiązani do dokładnej oceny tego, czy udzielane przez nich pożyczki można spłacić bez naruszania praw człowieka. Obecnie „ocena zdolności do obsługi zadłużenia” sprawdza jedynie, czy dług można spłacić, a jeśli nie, sugeruje ograniczenie wydatków na takie obszary, jak opieka społeczna lub sektor publiczny. Oznaczałoby to również, że MFW nie udzielałby pożyczek wyłącznie w celu spłaty długów u innych, lekkomyślnych pożyczkodawców – ponieważ praktyka ta po prostu zachęca do dalszego lekkomyślnego udzielania pożyczek.
2. **Sprawiedliwe postępowanie w przypadku kryzysu zadłużenia** poprzez powołanie nowego międzynarodowego organu ds. rozwiązania problemu zadłużenia. Organ ten, znany jako wielostronny Mechanizm na rzecz rozwiązania problemu długu, byłby częścią Organizacji Narodów Zjednoczonych i byłby niezależny zarówno od wierzycieli, jak i od pożyczkodawców. Organ ten posiadałby uprawnienia do tego aby, na wniosek kraju będącego pożyczkobiorcą, który stoi w obliczu kryzysu zadłużenia, zbadać kryzys zadłużenia i zaproponować rozwiązania tego kryzysu. Po złożeniu wniosku o uruchomienie Mechanizmu, wierzyciele nie będą mogli pozwać krajów będących pożyczkobiorcami o spłatę. Zadaniem Mechanizmu byłoby rozpatrzenie zasadności wszystkich roszczeń o spłatę wysuwanych przez wierzycieli, w tym ustalenie, które były uzasadnione a które potencjalnie niesprawiedliwe. Mechanizm zaangażowałby się w bezstronne negocjacje z wierzycielami i pożyczkobiorcami oraz przedstawiłby bezstronną i wykonalną propozycję restrukturyzacji długów danego kraju. Oparty na ONZ Mechanizm na rzecz rozwiązania problemu zadłużenia ma znaczące poparcie; w 2014 roku większość krajów Zgromadzenia Ogólnego ONZ wsparła wniosek popierający jego utworzenie. Ale bez wsparcia bogatych krajów, prace nad jego ustanowieniem nie posuwają się do przodu.
3. **Pomoc krajom w uniknięciu większego zadłużenia** poprzez umożliwienie im zrównoważonego rozwoju ich gospodarek, bez narzucanej polityki neoliberalnej. Pomoc ta obejmuje przedsięwzięcia międzynarodowe pomagające rządów w zbieraniu pieniędzy we własnych krajach (mobilizacja zasobów krajowych), np. poprzez pobieranie podatków od wielkich korporacji. Obecnie, międzynarodowe korporacje płacą znacznie mniej podatków w biednych krajach niż powinny, z powodu wielu luk prawnych wykorzystywanych do minimalizowania płatności podatkowych i nielegalnych przeptywów finansowych. Pomoc obejmuje również eliminację niekorzystnych warunków nakazujących wprowadzenie oszczędności, które często wiążą się z pożyczkami lub do nakładania których zachęcają wielcy darczyńcy.

Rozwiązywanie kryzysów zadłużenia (2): uwarunkowania, dostosowanie strukturalne i ożywienie gospodarcze

Nawet tam, gdzie oferuje się umorzenie długów – w formie restrukturyzacji, anulowania lub moratorium – często odbywa się z nałożeniem rygorystycznych warunków. Warunki związane z pożyczkami są oparte na modelu neoliberalnym, w którym nadmierne zadłużenie jest spowodowane nadmiernymi wydatkami rządowymi i nieutrzymaniem „równoważonego budżetu”. Istnieje jednak wiele przypadków, w których kraje tną wydatki publiczne – często z powodu warunków towarzyszących pożyczkom – ale zadłużenie wciąż rośnie. W latach 2014-2016, w 39 krajach o niskich i średnich dochodach, wydatki rządowe na opiekę zdrowotną spadły, podczas gdy wydatki na spłatę zadłużenia wzrosły.

Ponieważ kobiety w większym stopniu polegają na programach ochrony socjalnej, warunki, które ograniczają te programy, mają nieproporcjonalnie duży wpływ na kobiety. Kobiety są również częściej zatrudniane w sektorze publicznym, w związku z czym, są one nieproporcjonalnie bardziej dotknięte cięciami płac lub miejsc pracy w tym sektorze.

Chociaż oficjalnie uznaje się, że warunki te nie działały w przeszłości, w rzeczywistości nawet najdrobniejsze formy umarzania długów nadal są uzależnione od spełnienia określonych warunków. Jeszcze w marcu 2020 r., David Malpass, prezes Banku Światowego, stwierdził w odniesieniu do ewentualnych moratoriów na spłatę zadłużenia krajów rozwijających się dotkniętych pandemią Covid19, że „Kraje będą musiały wdrożyć reformy strukturalne, aby pomóc skrócić czas do momentu, w którym nastąpi ożywienie i zapewnić, że to ożywienie może być mocne.”

Wielu działaczy społeczeństwa obywatelskiego na rzecz sprawiedliwości w kwestii zadłużenia sprzeciwia się stawianiu warunków, a niektórzy są zdania, że dla krajów stojących w obliczu katastrofy humanitarnej z powodu Covid19 lepiej byłoby ogłosić jednostronne moratorium na spłatę zadłużenia, niż zaakceptować moratorium pożyczkodawców z „zobowiązaniami”, co jeszcze bardziej osłabi ich usługi publiczne, a tym samym ich zdolność do walki z wirusem.

Przewodnik po dalszej lekturze

Polityka luzowania ilościowego: krytyczna ocena szkodliwego wpływu europejskiej polityki pieniężnej na kraje rozwijające się SOMO Rodrigo Fernandez & Pablo Bortz & Nicolas Zeolla Amsterdam, czerwiec 2018

Ellmers, Bodo (2016) Ewoluujący charakter zadłużenia krajów rozwijających się i rozwiązania dla zmian. Eurodad. Bruksela, lipiec 2016 <https://eurodad.org/files/pdf/1546625-the-evolving-nature-of-developing-country-debt-and-solutions-for-change-1474374793.pdf>

[Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia - Historia długu](#)

Honest Accounts (2017) Jak świat czerpie korzyści z bogactwa Afryki <https://eurodad.org/files/pdf/592fd13288604.pdf>

Eurodad (2020) „Nieczynne” Jak usługi publiczne i prawa człowieka są zagrożone przez narastający kryzys zadłużenia: <https://eurodad.org/files/pdf/1547133-out-of-service-how-public-services-and-human-rights-are-being-threatened-by-the-growing-debt-crisis.pdf>

Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia (2015) *Nowa pułapka zadłużenia: Jak reakcja na ostatni globalny kryzys finansowy położyła podwaliny pod następny* <https://eurodad.org/files/pdf/1546465-the-new-debt-trap-how-the-response-to-the-last-global-financial-crisis-has-laid-the-ground-for-the-next.pdf>

- Zobacz także aktualizację z 2017 jubileedebt.org.uk/wp-content/uploads/2016/11/New-debt-trap-briefing_10.17.pdf

Referencje

Institut Finansów Międzynarodowych (2019) Global Debt Monitor, listopad 2019, <https://www.iif.com/Research/Capital-Flows-and-Debt/Global-Debt-Monitor>

Mbaye, Samba; Moreno Badia, Marialuz; Chae, Kyungla (2018) Ratowanie ludzi? Kiedy prywatny dług staje się publiczny. Dokument roboczy MFW (WP/18/141). Departament Spraw Podatkowych MFW, Waszyngton DC, czerwiec 2018

Baza danych Statystyki zadłużenia międzynarodowego i wskaźniki rozwoju świata udostępniona przez Bank Światowy (październik 2019 r.) <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators> i <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/international-debt-statistics>

Kose, M. Ayhan; Nagle, Peter; Ohnsorge, Franziska; Sugawara, Naotaka (2020) Globalne fale zadłużenia. Przyczyny i konsekwencje. Edycja rozszerzona. Bank Światowy, Waszyngton DC, styczeń 2020 r. <https://www.worldbank.org/en/research/publication/waves-of-debt>

Polityka luzowania ilościowego: Krytyczna ocena szkodliwego wpływu europejskiej polityki pieniężnej na kraje rozwijające się” SOMO Rodrigo Fernandez & Pablo Bortz & Nicolas Zeolla Amsterdam, czerwiec 2018

Wytyczne ONZ dotyczące zadłużenia zagranicznego i praw człowieka

Wytyczne ONZ dotyczące oceny wpływu reform gospodarczych na prawa człowieka

[Program redukcji zadłużenia dla krajów o niskich dochodach przyjęty przez MFW.](#)

JDC (2018) Narastający kryzys zadłużenia w Afryce: komu należy ten dług? Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia. Londyn, październik 2018 r., https://jubileedebt.org.uk/wp/wp-content/uploads/2018/10/Who-is-Africa-debt-owed-to_10.18.pdf

MFW (2018) Rozwój sytuacji makroekonomicznej i perspektywy makroekonomiczne w krajach rozwijających się o niskich dochodach. Międzynarodowy Fundusz Walutowy Waszyngton DC, marzec 2018 r., <https://www.imf.org/en/Aktualności/Artykuły/2018/03/22/pr18100imf-discusses-makroekonomiczne-rozwój-i-perspektywy-w-lidcs>

Ellmers, Bodo (2016) Ewoluujący charakter zadłużenia krajów rozwijających się i rozwiązania dla zmian. Eurodad. Bruksela, lipiec 2016 <https://eurodad.org/files/pdf/1546625-the-evolving-nature-of-developing-country-debt-and-solutions-for-change-1474374793.pdf>

Projekt Bretton Woods (2019) Jakie są główne zarzuty wobec Banku Światowego i MFW? czerwiec 2019 https://www.brettonwoodsproject.org/2019/06/jaka-jest-główna-krytyka-banku-i-theimf/#_Toc10127400

MFW (2013) Restrukturyzacja długu państwowego. Ostatnie zmiany i implikacje dla ram prawnych i polityki funduszu. Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Waszyngton, kwiecień 2013, <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/042613.pdf>

Eurodad (2019) Możemy to rozpracować. 10 zasad społeczeństwa obywatelskiego na rzecz rozwiązania problemu długu państwowego. <https://eurodad.org/files/pdf/5d91eb4d523cf.pdf>

Zasady UNCTAD z 2012 r. dotyczące promowania odpowiedzialnego udzielania i zaciągania pożyczek państwowych

Honest Accounts (2017) Jak świat czerpie korzyści z bogactwa Afryki
<https://eurodad.org/files/pdf/592fd13288604.pdf>

Stanowisko społeczeństwa obywatelskiego w sprawie przeglądu programu redukcji zadłużenia przyjętego przez MFW i Bank Światowy, czerwiec 2016 r.
<https://eurodad.org/files/pdf/5a7c224a7e99c.pdf>

[Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia - Historia długu](#)

Blanchard, Olivier i Daniel Leigh (2013) Dokument roboczy MFW WP/13/1 [Błędy w prognozach wzrostu i mnożniki fiskalne](#)

Chang, Ha-Joon (2014) *Ekonomia, Instrukcja obsługi*

Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia (2015) *Nowa pułapka zadłużenia: Jak reakcja na ostatni globalny kryzys finansowy położyła podwaliny pod następny* <https://eurodad.org/files/pdf/1546465-the-new-debt-trap-how-the-response-to-the-last-global-financial-crisis-has-laid-the-ground-for-the-next.pdf>

Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia (2018) Rosnący kryzys zadłużenia w Afryce: komu należy ten dług? https://jubileedebt.org.uk/wp/wp-content/uploads/2018/10/Who-is-Africa-debt-owed-to_10.18.pdf

3. Materiały szkoleniowe⁴

Wprowadzenie

Poniższe ćwiczenia wykorzystują metody aktywnego uczenia się, aby wprowadzić pojęcia długu i sprawiedliwości w kwestii zadłużenia wśród dorosłych osób uczących się. Ćwiczenia można wykonywać w dowolnej kolejności lub jako ćwiczenia osobne. Na przykład, diament zadłużenia (Ćwiczenie 3) dobrze sprawdza się jako krótkie ćwiczenie osobne po prezentacji na temat historii długu, aby wprowadzić element partycypacyjny do klasy. Jeśli jednak trener lub facylitator ma do dyspozycji kilka sesji (łącznie 4-6 godzin), najlepiej wykonywać ćwiczenia jedno po drugim, w kolejności, w jakiej zostały one przedstawione:

1. **Uczenie się nawzajem: sprawiedliwość w kwestii zadłużenia w czterech krajach (metoda układanki)**
2. **Tworzenie osi czasu kryzysów zadłużenia na Globalnej Północy i Globalnym Południu**
3. **Diament zadłużenia**

Ogólnie rzecz biorąc, aby przełamać lody, warto zacząć od omówienia koncepcji zadłużenia na poziomie osobistym lub gospodarstwa domowego i poproszenia uczniów o przedyskutowanie w parach, a następnie w większej grupie, jak się czują, gdy są winni pieniądze i kto według nich ma władzę, gdy ktoś pożycza im pieniądze.

⁴Serdeczne podziękowania dla Jubileuszowej kampanii w sprawie zadłużenia, której bezcenna strona internetowa dostarczyła wiele materiału do utworzenia osi czasu i przygotowania studiów przypadków wykorzystywanych w poniższych ćwiczeniach. www.jubileedebt.org.uk

Ćwiczenie 1: Uczenie się nawzajem: sprawiedliwość w kwestii zadłużenia w czterech krajach

Ogólny zarys: W tym ćwiczeniu uczniowie dzieleni są na małe grupy, a grupom przydzielony jest jeden z czterech studiów przypadku dotyczących zadłużenia, do przeczytania i wspólnego omówienia. Następnie, mają oni możliwość zastanowienia się nad niektórymi głównymi zagadnieniami w studium przypadku. Na koniec, uczniowie są przenoszani do nowych grup, przy czym w każdej grupie znajduje się jedna osoba, która zapoznała się z przypadkiem każdego kraju. Następnie uczniowie „uczają” od swoich towarzyszy tego, czego dowiedzieli się o przydzielonym im kraju.

Cele: W tym ćwiczeniu wykorzystuje się wzajemne uczenie się, aby umożliwić uczniom, po pierwsze, przyswojenie, po drugie, przedyskutowanie, a po trzecie, przekazanie pozyskanej wiedzy na temat doświadczeń jednego kraju z długiem państwowym. Umożliwia to również każdemu uczniowi zapoznanie się z doświadczeniami trzech innych krajów z długiem państwowym oraz z niektórymi określeniami z podstawowego „żargonu” i pojęciami związanymi z długiem i sprawiedliwością w kwestii zadłużenia.

Materiały: Wiele wydrukowanych egzemplarzy czterech studiów przypadku. Karty „kluczowych pojęć” związanych z zadłużeniem (patrz poniżej). Masa klejąca. Małe naklejki (trzy na ucznia).

Czas: 1 godzina

Wielkość grupy: 4 - 30

Instrukcje dla trenerów:

(A) 15 minut Podziel swoją grupę na cztery mniejsze grupy i przydziel każdej grupie kraj. Rozdaj kopie studium przypadku odpowiedniego kraju (załączone poniżej) każdemu członkowi grupy. Wyjaśnij klasie, że chcesz, aby w ciszy przeczytali studium przypadku.

(B) 10 minut

Przed zajęciami, umieść następujące „kluczowe pojęcia” na karteczkach post-it lub kolorowych kartkach na ścianie wokół sali:

- Restrukturyzacja długu
- Anulowanie długu
- Uwarunkowania
- Dług bezprawny
- Kolonializm
- Audyt długu
- Nieodpowiedzialne pożyczanie
- Fundusze sępy

Rozdaj każdemu trzy małe naklejki (jakikolwiek). Poproś wszystkich w klasie, aby umieścili naklejkę obok trzech „kluczowych pojęć”, które ich zdaniem były najważniejsze w przydzielonym im studium przypadku. Poproś ochotnika z klasy, aby opowiedział, dlaczego wybrali każde „kluczowe pojęcie” (wystarczy jedna osoba mówiąca o jednym pojęciu). Upewnij się, że wszyscy rozumieją każde z pojęć.

(C) 15 minut: Następnie poproś wszystkich, aby wrócili do swoich małych grup i odpowiedzieli na następujące pytania w odniesieniu do przydzielonego im studium przypadku:

- Jaka była przyczyna kryzysu zadłużenia w tym studium przypadku?
- Jakie były konsekwencje kryzysu zadłużenia w tym studium przypadku?

- Kto musiał spłacić dług?
- Co według ciebie było sprawiedliwe lub niesprawiedliwe w tym studium przypadku?
- Jaką rolę odegrały te organizacje (jeśli w ogóle)?
- Co mogło poprawić sytuację w tym studium przypadku?

(D) 20 minut: Na koniec, przesuń grupy tak, aby jedna osoba z każdej z pierwotnych „grup krajowych” siedziała teraz w każdej nowej grupie. W nowych grupach poinstruuuj uczniów, aby na zmianę przedstawiali grupie studium przypadku swojego kraju, przedstawiając ogólny zarys tego, co się wydarzyło oraz główne punkty omawiane w ich grupie.

Ekwador - Studium przypadku

Ekwador dołączył do Republiki Wielkiej Kolumbii i stał się odrębną republiką w 1830 roku. Podobnie jak wiele krajów Ameryki Łacińskiej przeszedł przez polityczne zamieszanie z kolejnymi juntami i dyktaturami. W kraju panowała dyktatura wojskowa pod rządami Guillermo Lary (1972-1976), a następnie Alfredo Povedy (1976-1979). Podczas boomu naftowego, administracja zaciągała znaczne pożyczki z zachodnich banków, które w tamtym momencie dostarczały duże ilości pieniędzy z niskim oprocentowaniem. Kiedy stopy procentowe w USA wzrosły z 6% w 1979 r. do 21% w 1981 r., kwoty płacone przez Ekwador z tytułu zadłużenia wzrosły.

Przez lata Ekwador spłacał długi, które znacznie przekraczały pierwotnie pożyczone pieniądze. Tylko 14% wszystkich pieniędzy pożyczonych w latach 1989-2006 zostało wykorzystanych na projekty związane z rozwojem społecznym. Pozostałe 86% przeznaczono na spłatę zaciągniętego wcześniej długu. W latach 1982-2006 kraj zapłacił zagranicznym wierzycielom 119 miliardów dolarów, otrzymując jednocześnie 106 miliardów dolarów nowych pożyczek. Jednak całkowity dług wzrósł z 8 miliardów do 17 miliardów dolarów. W 2007 r. rząd Ekwadoru wydał więcej na spłatę długów niż na opiekę zdrowotną, usługi socjalne, środowisko, mieszkalnictwo i rozwój miast łącznie, czyli na wszystkie obszary, w których pieniądze były bardzo potrzebne.

W 1980 r. rząd ekwadorski wydał 30 procent swoich dochodów na edukację, 10 procent na opiekę zdrowotną, a 15 procent na obsługę długów. Do 2005 roku sytuacja uległa odwróceniu, przeznaczono 47 procent dochodów rządowych na obsługę zadłużenia, a tylko, odpowiednio, 12 i 7 procent na edukację i opiekę zdrowotną. Tymczasem, ubóstwo wzrosło – zwłaszcza na obszarach wiejskich – z 55 proc. ludności w 1995 roku do 60 proc. w 2003 roku.

Lata złego zarządzania przez poprzednie reżimy i nieodpowiedzialne udzielanie pożyczek przez międzynarodowych wierzycieli pozostawiły Ekwador z zadłużeniem zagranicznym w wysokości 17 miliardów dolarów, 40% PKB kraju w 2007 roku.

W 2008 roku Ekwador stał się pierwszym krajem, który oficjalnie zbadał źródła i zasadność swojego zadłużenia zagranicznego. Ruchy społeczne mocno naciskały na audyt, który został przyjęty jako część deklaracji programowej kandydata na prezydenta Rafaela Correi. Niezależna komisja rewizyjna została powołana dekretem prezydenckim prezydenta Correi i byłego Ministra gospodarki i finansów Ricardo Patiño w lipcu 2007 r. Jej głównym celem była kontrola wszystkich umów kredytowych od 1976 do 2007 roku, w tym pożyczek od rządów zachodnich i prywatnych wierzycieli. Komisja składała się z szerokiego grona urzędników państwowych oraz krajowych i międzynarodowych ekspertów akademickich w sprawach gospodarczych, prawnych, społecznych i środowiskowych. Zidentyfikowano wierzycieli i oceniono warunki pożyczek. Oceniono również restrukturyzację zadłużenia i związane z tym warunki. Kontrola wykazała, że, w sumie, zaciąganie pożyczek, restrukturyzacja zadłużenia i wynikające z tego warunki spowodowały „nieobliczalne szkody” dla społeczeństwa. Znalaziono wiele przykładów drapieżnych pożyczek, w tym pożyczek, które naruszały prawo międzynarodowe i krajowe, zarówno w kraju pożyczającym, jak i udzielającym pożyczki.

Konkluzja była taka, że największa część długu była wynikiem korupcji, braku przejrzystości i „podstępnych” transakcji, które nie przyniosły korzyści mieszkańcom Ekwadoru. Jako bezprawne wskazano serię kontraktów na obligacje Brady’ego. Za nieodpowiednie uznano zaangażowanie MFV i Banku Światowego, głównie SAP (programy dostosowania strukturalnego), programy redukcji ubóstwa i propozycje strategii, które doprowadziły do liberalizacji i deregulacji gospodarki w poprzednich dekadach. W raporcie pojawiły się również obawy dotyczące odsetka środków publicznych przeznaczanych na spłatę zadłużenia, zwłaszcza w odniesieniu do wydatków publicznych

na zdrowie i edukację. Wyniki pokazały, że tylko niewielki procent z pożyczonych pieniędzy został wykorzystany na użyteczne projekty rozwojowe.

Na podstawie ustaleń komisji ds. audytu długu, przedstawiono dowody i dokumenty na poparcie tezy, że znaczna kwota zadłużenia jest nielegalna, a zatem powinna być jednostronnie zrewidowana z inicjatywy państwa. Na mocy dekretu prezydenckiego zawieszono wypłaty z tytułu obligacji globalnych z terminem zapadalności w 2012 i 2030 roku. Stosując założenie komisji rewizyjnej, dług ten został uznany za bezpodstawny, a tym samym niekwalifikujący się do spłaty. Pod koniec 2008 roku Ekwador poinformował MFW, że zapłaci 33 mln USD, które jest jemu winien i nie będzie się starał o dalsze finansowanie.

Jednak, w 2017 r. władzę w Ekwadorze objął nowy rząd i ubiegał się o pożyczkę MFW w wysokości ponad 4 mld dolarów. Pożyczka została udzielona pod warunkiem wdrożenia znaczących środków oszczędnościowych. Od 2018 r. doprowadziło to do sporadycznych, poważnych publicznych protestów przeciwko pożyczce i warunkom MFW.

Źródło: Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia

Haiti - Studium przypadku

Bunt niewolników w 1804 r. przyniósł Haitańczykom niezależność od Francji, ale Francja zmusiła nowy kraj do płacenia przez kolejne dziesięciolecia milionów złotych franków jako odszkodowania za utratę majątku i niewolników. W obawie przed inwazją, Haiti zgodziło się na spłatę 90 milionów złotych franków w ciągu następnych 122 lat.

W 2004 roku, wkrótce po tym, jak wybrany prezydent Aristide zażądał reparacji w wysokości 21 miliardów dolarów za pieniądze wyłudzone po odzyskaniu niepodległości, został obalony w wojskowym puczu wspieranym przez Stany Zjednoczone. Po wykluczeniu z procesu umorzenia długów, w 2006 r. Haiti mogło do niego powrócić. W 2009 roku, po zastosowaniu się do zasad zalecanych przez MFW i Bank Światowy, kraj zakwalifikował się do umorzenia części zadłużenia. Więcej długu umorzono po trzęsieniu ziemi w 2010 roku w wyniku kampanii haitańskich organizacji pozarządowych. Kraj pozostaje jednak zubożały i podatny na katastrofy i zmiany klimatyczne. Pożyczki są nadal udzielane, a MFW ocenia Haiti jako kraj zagrożony kolejnym kryzysem zadłużenia.

Kumulacja zadłużenia

W latach 1964-1986 Haiti było rządzone przez skorumpowaną i opresyjną rodzinę Duvalier. Świat zachodni mocno popierał Duvalierów, ponieważ byli oni antykomunistami i opowiedzieli się po stronie USA podczas zimnej wojny. Przez lata pieniądze przeznaczone na podtrzymywanie tego skorumpowanego reżimu były spłacane kosztem tych, którzy już ucierpieli z jego rąk. Reżim Duvaliera został obalony w 1986 roku, po czym zaczęły powstawać popularne organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Ruchy te wywołały długo odkładane żale, w tym w kwestii niesprawiedliwego zadłużenia.

Przez wiele lat te apele o sprawiedliwość w kwestii zadłużenia nie były słyszane. Haiti, pomimo tego, że jest najbiedniejszym krajem obu Ameryk, nie było nawet brane pod uwagę pod kątem umorzenia długów, kiedy w 1996 uruchomiono inicjatywę na rzecz głęboko zadłużonych krajów ubogich (HIPC). Jednocześnie nadal udzielano pożyczek. W przeprowadzonej w 2002 r. przez Bank Światowy ocenie pożyczek udzielonych Haiti w latach 1986-2001 stwierdzono, że „wpływ pożyczek [Banku Światowego] na rozwój był znikomy”.

Redukcja zadłużenia

W 2006 roku Bank Światowy w końcu uznał, że Haiti jest wystarczająco biedne i wystarczająco zadłużone i zezwolił na przystąpienie do HIPC. Haiti zakończyło programy HIPC i MDRI (inicjatywa na rzecz wielostronnego umarzania długów) w 2009 roku, a następnie anulowano jego dług w wysokości 1,2 miliarda dolarów.

Jednak działacze twierdzą, że chociaż inicjatywa HIPC jest lepsza niż nic, nie jest wystarczająco dobra dla Haiti czy jakiegokolwiek innego kraju. Po pierwsze, aby przystąpić do programu i zakończyć go, kraj musi zaakceptować niekorzystne warunki polityki gospodarczej narzucone przez MFW. Po drugie, wiele długów nie jest uwzględnionych w HIPC. Po umorzeniu długów, Haiti nadal „było winne” 900 milionów dolarów. Nigdzie w procesie umarzania długów bogate kraje nie zaakceptowały swojej roli w tworzeniu niesprawiedliwego długu Haiti, zamiast tego, traktowały umorzenie długów jako akt dobroczynności.

W styczniu 2010 r. Haiti nawiedziło katastrofalne trzęsienie ziemi, zabijając nawet 300 000 osób. W jego następstwie wydawało się, że państwo może upaść, a ci, którzy przeżyli, zostali narażeni na

choroby oraz pozostawieni bez domów i środków do życia. Wkrótce po katastrofie dwadzieścia sześć haitańskich organizacji pozarządowych wspólnie wezwało do umorzenia długów. To wezwanie zostało podchwyczone na całym świecie, setki tysięcy ludzi podpisało petycję.

Zadłużenie Haiti już zwiększyło się do 1,15 miliarda dolarów po umorzeniu długu w poprzednim roku i wzrosło do 1,3 miliarda dolarów, gdy po katastrofie zaciągnięto nowe pożyczki. Publiczne oburzenie doprowadziło do tego, że rządy i międzynarodowe instytucje finansowe umorzyły niespłacone zadłużenie Haiti.

Pożyczki, nie dotacje

Nawet, gdy dług Haiti został anulowany, nowe fundusze na odbudowę były oferowane w formie pożyczek, a nie dotacji, co powodowało narastanie problemów na przyszłość. Od 2017 r. MFW ocenia Haiti jako zagrożone kolejnym kryzysem zadłużenia. Tymczasem, haitańskie organizacje pozarządowe potępiły fakt wykluczenia z konferencji darczyńców po trzęsieniu ziemi. Dwadzieścia sześć organizacji pozarządowych stojących za kampanią na rzecz umorzenia długów poparło apel do ludności o zwołanie Haitańskiego Zgromadzenia Ludowego, które zajmie się tymi wyzwaniem i określi strategię alternatywnej odbudowy Haiti.

Według Centrum ds. badań nad polityką gospodarczą, Stany Zjednoczone ingerowały w wybory w 2010 roku, skutecznie blokując jedną partię, uniemożliwiając powrót Aristida i wpływając na proces liczenia głosów. Haiti zostało uwolnione od części zagranicznego długu, ale nie oszczędzono mu zagranicznej dominacji.

Źródło: Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia, <https://jubileedebt.org.uk/countries/haiti>

Liberia - Studium przypadku

Duże zadłużenie Liberii powstało po raz pierwszy w latach 70-tych XX wieku w ramach boomu kredytowego spowodowanego deregulacją finansów w Europie i USA oraz wysokiego poziomu „petrodolarów” w zachodnich bankach w wyniku gwałtownych wzrostów cen ropy naftowej. Dług Liberii wobec prywatnych banków wzrósł z 30 milionów dolarów w 1970 roku do ponad 150 milionów dolarów w 1979 roku.

Pod koniec lat 70-tych, Stany Zjednoczone podniosły stopy procentowe, a ceny towarów spadły, powodując załamanie w Ameryce Łacińskiej i Afryce. Od szybkiego wzrostu w latach 70-tych, gospodarka Liberii, z powodu tych wstrząsów, popadła w stagnację, a dług wzrósł z 50 procent dochodu narodowego w 1979 roku do ponad 100 procent w 1986 roku. Nowe pożyczki były de facto pożyczkami ratunkowymi od zagranicznych rządów i instytucji międzynarodowych przeznaczonymi na spłatę prywatnych pożyczkodawców. Odsetek zadłużenia wobec banków zagranicznych spadł z 35 procent w 1979 r. do 20 procent w 1985 r. i został zastąpiony długiem wobec MFW i Banku Światowego.

Od początku do połowy lat 80-tych, spłaty długów Liberii stanowiły równowartość 30 procent dochodów kraju z eksportu; ogromne pieniądze wypływały z kraju.

W 1980 roku Samuel Doe stanął na czele wojskowego zamachu stanu. Jako, że był sojusznikiem USA podczas zimnej wojny, Stany Zjednoczone udzieliły Doe znaczącego wsparcia finansowego i wojskowego, podczas gdy korupcja i represje polityczne przybrały na sile. W 1989 Charles Taylor, próbując obalić rząd Doe, wszczął powstanie, które wywołało pierwszą wojnę domową w Liberii. Porozumienie pokojowe z 1995 roku doprowadziło do objęcia przez Taylora funkcji prezydenta w 1997 roku. Pod rządami Taylora, Liberia stała się postrzegana na arenie międzynarodowej jako parias. W 1999 roku rozpoczęła się druga wojna domowa, która zakończyła się w 2003 roku, kiedy to Taylor uciekł na wygnanie. W 2005 roku Ellen Johnson-Sirleaf została wybrana na prezydenta, a później otrzymała Pokojową Nagrodę Nobla.

Liberia nie spłacała długów przez większą część wojny domowej; w 2003 r. dług państwa wynosił 300 procent dochodu narodowego. Zdarzały się sporadyczne spłaty, zwłaszcza dziesiątek milionów dolarów w połowie lat 90-tych XX wieku.

W 2008 r. Liberia została przyjęta do inicjatywy na rzecz głęboko zadłużonych krajów ubogich, co doprowadziło do anulowania znacznej części jej zadłużenia w 2010 r. Aby zakwalifikować się do umorzenia długów, Liberia musiała zacząć spłacać długi, ze spłatą których zalegała, co doprowadziło do ogromnego wzrostu płatności. Normalnie, zgodnie z zasadami HIPC, Liberia musiałaby zaciągnąć nowe pożyczki, aby spłacić niespłacone stare długi, a nowe pożyczki nie zostałyby anulowane. Kampania międzynarodowa doprowadziła do tego, że w przypadku Liberii w dużej mierze to się nie wydarzyło, a dług został zredukowany do 10 procent dochodu narodowego w 2010 roku.

W 1978 roku amerykański Chemical Bank pożyczył Liberii 6,5 miliona dolarów. Dług ten był wielokrotnie sprzedawany, zwłaszcza, gdy jego spłaty ustały w czasie wojen domowych. Kupcy w gruncie rzeczy uważali za mało prawdopodobne, aby dług kiedykolwiek został spłacony. Trafiał on w ręce dwóch funduszy sędów – Hamseh Investments i Wall Capital. W 2009 roku oba fundusze pozwały Liberię w Wielkiej Brytanii o 20 milionów dolarów i wygrały proces. W 2010 roku, dzięki Jubileuszowej kampanii w sprawie zadłużenia, parlament uchwalił ustawę, która ograniczyła wpłaty na rzecz funduszy sędów w przypadkach takich jak Liberia. Pod koniec 2010 r. osiągnięto pozasądową ugodę na kwotę zaledwie 1 miliona dolarów.

W reakcji na uchwalenie ustawy, prezydent Johnson-Sirleaf powiedziała: „Brawo! Czekaliśmy, aż parlament lub zgromadzenie podejmie tego rodzaju trudną decyzję, aby przywołać te fundusze do rozsądku. Może Kongres Stanów Zjednoczonych... podejmie to wyzwanie, pójdzie za przykładem Wielkiej Brytanii i poruszy ten problem – ponieważ jest to po prostu niesprawiedliwe wobec biednych krajów”.

MFW szacuje, że dług Liberii w 2012 roku wynosi 13 procent dochodu narodowego, ale przewiduje, że szybko wzrośnie do 25 procent dochodu narodowego do 2016 roku i 30 procent do 2020 roku. Przewiduje się, że w tym okresie, spłaty zadłużenia pochłoną 2 procent dochodów rządowych rocznie. Pogląd ten zakłada, że w ciągu najbliższych kilku lat gospodarka wzrośnie o ponad 7 proc.

MFW twierdzi, że nawet jeśli Liberię dotknie ekstremalny „szok” gospodarczy (taki jak susza, powódź, ogólnoswiatowa recesja lub zmiana cen ważnych towarów), spłata długu pochłonęłaby tylko 5 procent dochodów rządowych. Jednak, w ostatnich latach, 12% krajów analizowanych przez MFW doświadczyło bardziej ekstremalnych wstrząsów gospodarczych niż ekstremum przewidywane przez MFW. Większość pożyczek dla Liberii w ostatnich latach pochodziła z MFW i Banku Światowego.

Źródło: Jubileuszowa kampania w sprawie zadłużenia

Irlandia - Studium przypadku

Lekkomyślna działalność kredytowa banków napędzała niezrównoważony boom w Irlandii, który załamał się, gdy w 2008 roku rozpoczął się globalny kryzys finansowy. Irlandzki rząd zagwarantował spłatę wszystkich długów banków, przenosząc ogromną kwotę zadłużenia na społeczeństwo. Przed kryzysem irlandzki rząd miał roczną nadwyżkę, ale jego całkowite zadłużenie wzrosło teraz z 10 proc. PKB do 100 proc. W 2010 r. nadmiernie zadłużony irlandzki rząd pożyczył więcej pieniędzy od MFW i UE, aby mógł dalej płacić zagranicznym bankom; de facto był to kolejny przypadek ratowania banków. Bezrobocie gwałtownie wzrosło do 15 procent, a środki oszczędnościowe najmocniej uderzają w grupy najbardziej narażone. Działacze i związki zawodowe wzywają do uznania długów za bezprawne i anulowane, tak, jak długi banku Anglo-Irish, które zostały przejęte przez państwo.

Irlandia uzyskała niepodległość od Wielkiej Brytanii w 1922 roku. Jednym z najbardziej niesławnych epizodów w kolonialnej historii kraju była klęska głodu spowodowana przez zarazę ziemniaczaną w połowie XIX wieku, kiedy milion ludzi zmarło, a milion wyemigrowało. Zaraza ziemniaczana zniszczyła większość plonów, na których polegali rolnicy. Ale przez cały okres głodu kraj pozostawał eksporterem netto żywności do Anglii, a eksport mięsa w rzeczywistości wzrastał. Natomiast biedni nie mogli sobie pozwolić na wysokie ceny, a żywność z najbardziej dotkniętych głodem części Irlandii była wysyłana pod uzbrojoną strażą.

Przez kilkadziesiąt lat Irlandia pozostawała jednym z najbardziej uboższych krajów Europy Zachodniej. Poważna ekspansja gospodarcza rozpoczęła się pod koniec lat 80-tych XX wieku, kiedy kraj przestawił się z uzależnienia od rolnictwa na nowe technologie cyfrowe, a następnie na bankowość i finanse.

W 2002 r. Irlandia przyjęła euro, wskutek czego ustaliła kurs walutowy tego kraju z innymi członkami strefy euro i zrezygnowała z jakiegokolwiek kontroli nad stopami procentowymi. Boom trwał nadal, a wzrost gospodarczy w latach 2002-2007 wynosił średnio ponad 5 procent rocznie. Boom był w coraz większym stopniu napędzany przez zagraniczne banki pożyczające pieniądze irlandzkim bankom. Pożyczki udzielone przez sektor prywatny Irlandii doprowadziły do tego, że całkowite zadłużenie zagraniczne kraju osiągnęło do 2007 roku 1000 procent PKB. Twierdzono również, że bankom należne są znaczne ilości zagranicznych aktywów, podobno częściowo równoważąc tę ogromną kwotę. Wiele z tych pieniędzy wpłynęło na ceny domów, które podwoiły się w latach 2000-2007.

W przeciwieństwie do lekkomyślnej działalności kredytowej sektora prywatnego, rząd miał w tym czasie nadwyżkę budżetową, a jego całkowity dług netto – wobec zarówno Irlandczyków jak i obcokrajowców – spadł do zaledwie 11 procent PKB w 2007 roku.

Boom szybko przekształcił się w krach w latach 2007/2008, kiedy banki, poczynając od kryzysu na rynku kredytów wysokiego ryzyka (subprime) w Stanach Zjednoczonych, musiały zacząć umarzać kredyty, których spłaty oczekiwały i przestały pożyczać sobie nawzajem. Banki irlandzkie zarówno straciły na aktywach, które, jak twierdziły, są im należne dzięki złożonym kontraktom na instrumenty pochodne, jak i przestały pożyczać nowe pieniądze. Doprowadziło to szybko do spadku cen domów o jedną trzecią do 2010 r., co obniżyło kwotę, jaką banki mogłyby odzyskać od niespłacanych kredytów mieszkaniowych.

Irlandzki sektor bankowy upadł. We wrześniu 2008 r., w przeciwieństwie do rządu irlandzkiego, Minister finansów Brian Lenihan zagwarantował spłatę długów sześciu głównych irlandzkich banków, przenosząc zobowiązania bezpośrednio z sektora prywatnego na państwo. W tym samym czasie załamała się irlandzka gospodarka; o 3 proc. w 2008 r. i 7 proc. w 2009 r. Drastycznie zmniejszyło to

dochody podatkowe rządu. Bezrobocie wzrosło z 5 procent do 15 procent, zwiększając potrzebę wydatków rządowych na świadczenia socjalne.

Dług netto irlandzkiego rządu wzrósł dziesięciokrotnie do ponad 100 procent PKB do 2012 roku. MFW szacuje, że zadłużenie zagraniczne netto Irlandii (sektora publicznego i prywatnego) (z uwzględnieniem aktywów posiadanych za granicą) wynosi 90 procent PKB.

Jednym z banków objętych gwarancją był bank Anglo-Irish. Nie był on w stanie regulować płatności na rzecz swoich obligatariuszy; wierzycieli, głównie zagranicznych, którzy lekkomyślnie pożyczali bankowi pieniądze. Irlandzki rząd zobowiązał się zapewnić, że te płatności zostaną uregulowane. W tym celu, uzyskał zgodę Europejskiego Banku Centralnego na utworzenie przez Irlandzki Bank Centralny euro na spłatę długu. Uczynił to jednak tylko przy założeniu, że irlandzki rząd „spłaci” bank centralny w ciągu 20 lat. Kiedy płatności te są dokonywane, pieniądze są de facto kasowane pod naciskiem Europejskiego Banku Centralnego, rzekomo w celu powstrzymania wzrostu inflacji.

Irlandzki rząd, w latach 2011-2031, dokona płatności na kwotę prawie 50 miliardów euro z tytułu rzeczonoego długu banku Anglo-Irish. Duża część pieniędzy na spłatę tych należności zostanie pożyczona, rolując bezprawny dług bankowy na wiele nadchodzących dziesięcioleci.

Po przejściu zadłużenia banków i z upadającą gospodarką rząd irlandzki szybko zmierzał w kierunku utraty zdolności spłaty swoich długów. W grudniu 2010 r. UE i MFW zgodziły się pożyczyć 85 miliardów euro w okresie trzech lat, aby zapobiec niewypłacalności irlandzkiego rządu, a tym samym potencjalnemu bankructwu różnych zachodnich banków, szczególnie w dużych krajach udzielających pożyczek, takich jak Wielka Brytania. Pożyczki są de facto kolejnym ratunkiem dla banków, podczas gdy państwo irlandzkie pozostaje zadłużone. Warunki udzielenia tych pożyczek nakazują przyjęcie surowych środków oszczędnościowych, zobowiązując irlandzki rząd do ograniczenia programów opieki społecznej, prywatyzacji szeregu aktywów państwowych oraz zmniejszenia wydatków na sektor publiczny i płace w sektorze publicznym. Od tamtej pory MFW uznał, że powyższe warunki jeszcze bardziej osłabiły możliwość ożywienia gospodarczego w Irlandii – nie mówiąc już o sprawiedliwym ożywieniu gospodarczym.

Ćwiczenie 2: Tworzenie osi czasu kryzysów zadłużenia na Globalnej Północy i Globalnym Południu

Ogólny zarys: W tym ćwiczeniu uczniowie wykorzystują wcześniejszą wiedzę, pracę zespołową i logikę, aby stworzyć oś czasu globalnych kryzysów zadłużenia na ścianach swoich klas. W parach wybierają 3 kluczowe wydarzenia i szacują, gdzie na osi czasu umieścić kartki. Następnie prowadzą dyskusję na temat osi czasu.

Cele: Ta aktywność ma na celu pomóc uczniom zrozumieć historyczne korzenie długu, poprzez zwrócenie uwagi na ukryte czynniki, takie jak kolonializm, rynki towarowe i geopolitykę. Jego celem jest zwiększenie świadomości uczniów na temat złożoności długu państwowego oraz przypadków, w których dług może być bezprawny.

Materiały: Karty z datami do umieszczenia na osi czasu. Papier/karta do tworzenia osi czasu. Masa klejąca. Jeden zestaw kart z opisem wydarzenia historycznego (patrz poniżej).

Czas: 1 godzina

Wielkość grupy: 4 - 30

Instrukcje dla trenerów:

(A) Przed zajęciami: Wykorzystując ściany w swojej klasie, stwórz dużą „oś czasu” rozciągającą się od 1850 do 2020 (lub bieżącego roku!). Aby to zrobić, umieść cztery z poniższych dat na każdej ścianie, w linii, napisane dużymi cyframi, aby dobrze się wyróżniały. Zostaw dużo miejsca między każdą datą i jeśli to możliwe, połącz je wąskim paskiem papieru i „linią”.

1880-----1900 ----- 1910 ----- 1920 ----- 1930 ----- 1940 --- --- 1950 ----- 1960 ----- 1970 ---
1980 ----- 1990 -----2000-----2010-----2020

(B) 10 minut: Rozłóż na stole karty z opisem wydarzeń historycznych (wycięte z poniższego wzoru). Nie podawaj dat – są tylko informacją dla Ciebie! Powiedz uczniom, aby pracowali w parach i wybierz od 2 do 3 kart na parę (lub więcej, w zależności od wielkości grupy). Poproś ich, aby odgadli prawidłową datę wydarzeń, które zostały im przypisane i użyj masy klejącej, aby przymocować kartę do przybliżonego miejsca na osi czasu z tą datą (tj. dla 2011 karta powinna być umieszczona tuż po dacie „2010” na ścianie). Wyjaśnij uczniom, że niektóre karty przedstawiają zdarzenia, które są „powszechnie znane”, niektóre mogą wymagać od nich zgadywania, podczas gdy inne pojawiły się w studiach przypadków, które już poznali. Poproś ich, aby sięgnęli do historii, którą znają, i zastanowili się, kiedy, logicznie rzecz biorąc, wydarzenie mogło mieć miejsce.

(C) 15 minut: Gdy oś czasu jest kompletna, popraw wszelkie błędy (w tym momencie warto zrobić sobie przerwę w zajęciach). Poproś uczniów, aby poświęcili dziesięć minut na przeczytanie całej osi czasu, w tym odnotowanie wszelkich zmian, które zostały wprowadzone na ich kartach.

(D) 15 minut: Zachęć całą grupę do dyskusji na temat kolejności i logiki wydarzeń na osi czasu. Na przykład:

- Zaznacz okres 1944 - 1971; od momentu ustanowienia instytucji Bretton Woods do końca Systemu waluty złotej. Podkreśl fakt, że w tym okresie miało miejsce bardzo niewiele wahań kursów walut lub kryzysów zadłużenia. Zapytaj uczniów, co wiedzą na

temat tego co wydarzyło się w Europie w tym okresie (rozbudowa państwa opiekuńczego, zwiększenie praw pracowniczych, odbudowa Europy).

- Zwróć uwagę na boom kredytowy, który miał miejsce po kryzysie naftowym 1971-73; kredyty są często napędzane nadwyżką gotówki szukającej rentownego miejsca w gospodarce, a nie potrzebami krajów-kredytobiorców.
- Zapytaj uczniów, co więcej wiedzą o kolonializmie. Jakie gospodarki istniały na Globalnym Południu, kiedy skończył się kolonializm? Jak udało im się zebrać pieniądze na rozwój? Zwróć uwagę na spadek cen towarów, który ma miejsce w różnych momentach na osi czasu, oraz na to, jak wiąże się on z kryzysami zadłużenia/możliwością spłaty długów.
- Zwróć uwagę na to, kim byli pożyczkobiorcy i pożyczkodawcy – na przykład bogate kraje pożyczające pieniądze Ferdinandowi Marcosowi na Filipinach. Zapytaj uczniów, co wiedzą o polityce Ameryki Łacińskiej w tym okresie. Kim były osoby posiadające władzę? Kim były bogate kraje pożyczające takim osobom pieniądze? Czy to było uczciwe? Kto skorzystał z tych pożyczek? Czy było to tylko po to, żeby te długi zostały przerzucone na ludzi?
- Jak powinniśmy postrzegać takie kwestie, jak prywatyzacja systemu wodnego Tanzanii? Kto miał władzę w tej sytuacji? Czy decyzja ta wzmocniła demokrację w Tanzanii?

(E) 10 minut: Po tej dyskusji przydatne może być wykorzystanie programu PowerPoint do przejścia przez całą oś czasu od początku do końca, aby wzmocnić wiedzę uczniów.

Wydarzenie / Fakt	Data
Kongres Berliński dzieli Afrykę między mocarstwa europejskie.	1878
Traktat Wersalski nakłada na Niemcy 32 miliardy dolarów długu, co odpowiada dzisiejszym 442 miliardom dolarów.	1919
Duże pożyczki udzielane przez banki podsycają spekulacje na giełdach w USA i na całym świecie. Giełdy w Londynie i Nowym Jorku tracą na wartości, rozpoczynając Wielki Kryzys.	1925 - 1929
Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Francja zgadzają się na roczne moratorium na spłatę zadłużenia Niemiec. Potem, Francja i Wielka Brytania zgadzają się na całkowite anulowanie niemieckich długów z Wersalu, jeśli Stany Zjednoczone anulują długi francuskie i brytyjskie z I wojny światowej. Kongres USA odmawia.	1931 - 1932
Dochody z eksportu w Ameryce Łacińskiej załamują się, co prowadzi do powszechnego niespłacania zadłużenia państw, w tym Boliwii, Brazylii, Chile, Kolumbii, Kostaryki, Dominikany, Ekwadoru, Salwadoru, Gwatemali, Meksyku, Nikaragui, Panamy, Paragwaju, Peru i Urugwaju	1931 - 1938
Konferencja w Bretton Woods w USA tworzy system regulujący pożyczki między krajami, podczas gdy dolar jest powiązany z ceną złota, co ma na celu stabilizację wymiany walut. Konferencja tworzy Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy.	1944
Półowa niespłaconego zadłużenia zagranicznego Niemiec zostaje anulowana, w tym przez Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię i Grecję.	1953
Do władzy dochodzi dyktator Ferdinand Marcos. Będąc przez dwie dekady u władzy, zaciąga ogromne kredyty walutowe. Najbardziej znaną jest pożyczka w wysokości 20 miliardów dolarów	1965

na budowę elektrowni, która, ponieważ znajduje się na linii uskoku spowodowanego trzęsieniem ziemi, nigdy nie wytwarza ani jednego wata energii.	
Stany Zjednoczone rezygnują z wymienialności dolarów na złoto i zaczynają znosić regulacje dotyczące przepływu pieniędzy między krajami.	1971
Kraje produkujące ropę ograniczają produkcję i nakładają embargo na Stany Zjednoczone, podwajając cenę ropy. Zyski trafiają do zachodnich banków, które następnie je pożyczają.	1973 - 74
Pożyczki dla rządów Ameryki Łacińskiej wzrastają ponad czterokrotnie w ciągu czterech lat, z 8 miliardów do 33 miliardów dolarów. Podobnie, pożyczki dla rządów w Afryce Subsaharyjskiej wzrastają z 2 miliardów do 8 miliardów w tych samych czterech latach.	1974 - 1979
Ceny surowców zaczynają spadać i spadają przez następne dwadzieścia lat. Rada Banku Światowego, by produkować więcej, powoduje dalszy spadek cen.	lata 80-te XX w.
Po podwyższeniu stóp procentowych przez Stany Zjednoczone, rząd meksykański ogłasza, że nie jest w stanie spłacić swoich długów. Po Meksyku, 57 krajów na Globalnym Południu ma trudności ze spłatą długów u prywatnych pożyczkodawców.	1982-1989
MFW pożycza 60 miliardów dolarów w tej dekadzie, aby pomóc w dokonywaniu płatności, znacznie więcej w porównaniu z 15 miliardami dolarów w poprzedniej dekadzie. Bank Światowy również uruchamia takie pożyczki ratunkowe. W zamian, obie instytucje domagają się wdrożenia szeregu polityk, w tym cięć wydatków rządowych, prywatyzacji, liberalizacji handlu i deregulacji.	1982 - 1989
Dyktator Ferdinand Marcos zostaje obalony. Na Filipinach powstaje Koalicja na rzecz uwolnienia od długów, aby argumentować za audytem długu Filipin i korektą spłaty zadłużenia w celu zapewnienia wzrostu gospodarczego i zmniejszenia ubóstwa.	1986-1987
Grupa G7 skupiająca bogate kraje tworzy inicjatywę na rzecz głęboko zadłużonych krajów ubogich (HIPC), aby umorzyć część długów niektórych najbardziej zubożałych krajów, jeśli kraje te wdrożą więcej wolnorynkowej polityki gospodarczej, według wytycznych MFW i Banku Światowego.	1996
Petycja „Jubileusz 2000” wzywająca do umorzenia długów na tysiąclecie zebrała ponad 20 milionów podpisów na całym świecie.	1999
Tanzania kwalifikuje się do umorzenia długów w ramach inicjatywy HIPC, po spełnieniu warunku sprywatyzowania systemu wodociągowego w Dar es Salaam. Prywatyzacja kończy się fiaskiem w 2005 roku.	2001
Malawi wkracza w kryzys żywnościowy zaledwie rok po tym, jak zostało zmuszone do wyprzedania swoich rezerw zbożowych jako warunku zakwalifikowania się do umorzenia długu.	2002-2006
Argentyna ogłasza, że istnieje ryzyko niewywiązania się ze spłaty zadłużenia. Kilka lat później osiąga porozumienie z ponad 90% wierzycieli, na mocy którego ma zapłacić 33 centy od każdego należnego dolara. Jednak niektóre fundusze sępy tanio wykupują inne długi i odmawiają udziału w restrukturyzacji zadłużenia.	2005–2008
Po anulowaniu 6,7 miliarda dolarów długu przez instytucje publiczne, Zambia zostaje pozwana przed brytyjskimi sądami przez fundusz sępy Donegal International o 42 miliony dolarów za dług, za który zapłaciła 4 miliony dolarów. Brytyjski sędzia orzeka, że dług jest należny, ale tylko w kwocie 20 milionów dolarów.	2007

<p>Obawy przed zabezpieczonym na papierach wartościowych długiem powiązanim z kredytami hipotecznymi typu subprime powodują, że banki przestają udzielać sobie nawzajem pożyczek. Lehman Brothers upada we wrześniu. W Wielkiej Brytanii, USA i Irlandii rządy zaczynają ratować banki.</p>	2008
<p>Kraje takie jak Irlandia zaczynają starać się o nowe pożyczki z MFW i UE, aby pokryć koszty decyzji o ratowaniu banków. W Irlandii ostatecznie kosztuje to 64 miliardy euro, ponieważ tak wiele nieściągalnych długów bankowych zostało znacjonalizowanych.</p>	2011
<p>Po kampanii prowadzonej przez Jubileuszową kampanię w sprawie zadłużenia, brytyjski parlament uchwała ustawę mającą na celu zapobieganie pozywaniu przez fundusze sępy głęboko zadłużonych krajów ubogich o więcej niż otrzymałyby, gdyby wzięły udział w programie umorzenia długów.</p>	2011
<p>Londyńskie banki Credit Suisse i VTB potajemnie pożyczają 2 miliardy dolarów firmom państwowym w Mozambiku, zgodnie z prawem brytyjskim.</p>	2013
<p>W krajach strefy euro pożyczki MFW i UE są objęte warunkami zobowiązującymi do narzucenia oszczędności i cięć budżetów rządowych. MFW uznaje później, że warunki te uniemożliwiły ożywienie gospodarcze.</p>	2008-2012
<p>ONZ głósuje za nowymi zasadami restrukturyzacji zadłużenia 136 głosami za do 6 przeciw, ale głosy przeciw pochodzą z krajów decydujących o sposobie regulowania globalnego zadłużenia, w tym z USA, Wielkiej Brytanii, Niemiec i Japonii. Głosowanie odbywa się w momencie, gdy działacze ostrzegają przed nowym globalnym kryzysem zadłużenia, spowodowanym boorem kredytowym, spadającymi cenami surowców oraz rosnącymi kosztami spłaty zadłużenia, w szczególności w krajach ubogich.</p>	2015
<p>Nowy rząd argentyński zgadza się spłacić fundusze sępy, co dla niektórych z nich może stanowić zysk przekraczający 1000%.</p>	2016
<p>Ponad 11 bilionów dolarów w gotówce zostaje uwolnionych do światowej gospodarki dzięki polityce luzowania ilościowego prowadzonej przez rządy bogatych krajów, które skupują duże kwoty długów korporacyjnych. Zwiększa to ilość gotówki pożyczanej przez firmy w bogatych krajach rządom krajów Globalnego Południa.</p>	2010-2018
<p>Globalny dług osiąga historycznie najwyższy poziom 255 bilionów dolarów, czyli 320% PKB.</p>	2019

Ćwiczenie 3: Diament zadłużenia

Ogólny zarys: W tym ćwiczeniu uczniowie pracują w małych grupach, aby omówić różne koncepcje i argumenty związane z długiem państwowym i dojść do porozumienia co do znaczenia i ważności (lub braku znaczenia) tych koncepcji.

Cele: To ćwiczenie ma na celu pogłębienie zrozumienia przez uczniów przyczyn kryzysu zadłużenia poprzez umożliwienie im wykorzystania informacji, które poznali podczas dyskusji z kolegami i koleżankami z klasy. Ma również na celu zwiększenie ich zdolności do obrony swego stanowiska oraz wysłuchania i rozważenia odmiennych opinii.

Materiały: Karty do ułożenia diamentu zadłużenia (wiele zestawów, pocięte, patrz poniżej) (1 zestaw na każdą grupę składającą się z 4 uczniów).

Czas: 30-45 minut

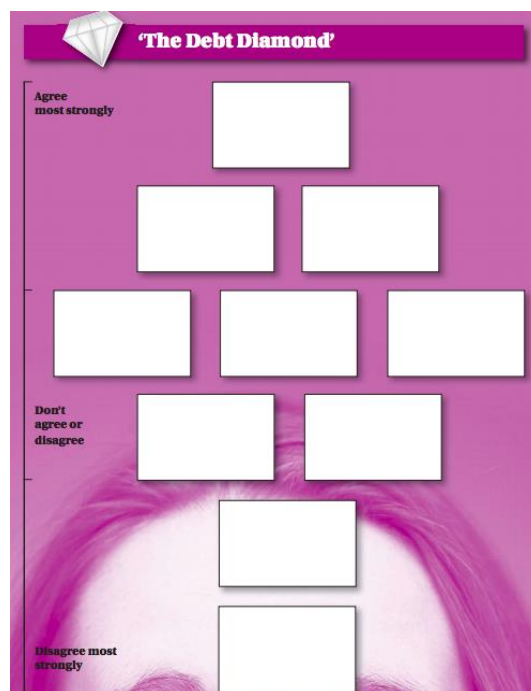
Wielkość grupy: 4 - 30

Instrukcje dla trenerów:

(A) 5 minut: Zaczynij od zachęcenia grupy do omówienia kwestii długu na poziomie osobistym. Zapytaj ich: Czy kiedykolwiek byłeś zadłużony lub ktoś miał dług u ciebie? Jakie to uczucie? Dlaczego wzięłeś pożyczkę? Co by się stało, gdybyś nie mógł spłacić długu albo ktoś nie mógł spłacić długu zaciągniętego u Ciebie? Podziel grupę na małe grupy do 4 osób każda. Daj każdej grupie 1 zestaw kart.

(B) 10 minut: Poproś uczniów, aby wspólnie przeanalizowali stwierdzenia na kartach. Poproś ich, aby określili, z którymi się zgadzają, a z którymi się nie zgadzają. Poproś ich, aby ułożyli karty w kształt diamentu, układając na górze tę, z którą najbardziej się zgadzają a poniżej dwie, z którymi zgadzają się w dużym stopniu i dalej układali je w taki sposób, aby na dole znalazło się stwierdzenie, z którym najbardziej nie zgadzają się. Pokaż im rysunek „diamentu zadłużenia” jako wskazówkę. Ważne jest, aby wszyscy członkowie grupy mieli coś do powiedzenia na temat sposobu ułożenia kart. W przypadku braku porozumienia należy to omówić w obrębie grupy.

(C) 15 minut Kiedy wszyscy skończą układać swoje karty, powinni zaprezentować swój diament całej grupie, wyjaśniając, dlaczego ich karty ułożone są w tej kolejności. Zachęć uczniów do dyskusji między grupami o tym, dlaczego ich kolejność ułożenia kart była „właściwa” i do uzasadnienia dokonanych wyborów.

Karty do ułożenia diamentu zadłużenia

Niespłacanie długu zawsze jest niewłaściwe z moralnego punktu widzenia	Najbiedniejsze kraje świata powinny spłacać swoje długi bez względu na konsekwencje dla ich narodów
Dług jest wynikiem złego zarządzania i korupcji i nie powinno się pozwalać na to, by rządzącym uszło to płazem.	Dzisiejsze pokolenia ubogich ludzi w biednych krajach nie powinny ponosić odpowiedzialności za błędy wcześniejszych pokoleń.
Bogate kraje powinny móc udzielać pożyczek, aby zmaksymalizować zyski własnych korporacji, bez konieczności brania pod uwagę wszystkich możliwych skutków długoterminowych.	Zadłużenie biednych krajów jest szczególnie szkodliwe dla kobiet.
Dług jest przyczyną szkód środowiskowych	Kryzys zadłużenia jest główną przyczyną wojny i terroryzmu
Nie możemy pozbyć się biedy bez umorzenia długów	Jeśli biedne kraje przyjmą politykę gospodarczą międzynarodowych ekspertów (takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy), ich problemy zostaną rozwiązane.
<i>Dodaj własną kartę...</i>	

4. Interaktywne uczenie się

Quiz o sprawiedliwości zadłużenia

1. W Międzynarodowym Funduszu Walutowym i Banku Światowym wielkość głosu danego kraju jest związana z jego:
 - a) Liczbą ludności
 - b) wrażliwością na zmiany klimatyczne
 - c) **dochodami i tym, ile pieniędzy wpłaca do instytucji**
2. W 2019 roku ile krajów świata wydawało więcej pieniędzy na spłatę zadłużenia niż na ochronę zdrowia?
 - a) **64**
 - b) 14
 - c) 34
3. Na czym polega jubileusz długów?
 - a) **Kiedy kraj lub duża organizacja anuluje dług i oczyszcza go z publicznego zapisu,**
 - b) Kiedy udziela się pożyczek despotycznym reżimom, nawet jeśli jest jasne, że pieniądze nie zostaną wydane na to, co jest najlepsze dla kraju,
 - c) Kiedy stopa procentowa długu podwaja się.
4. Co to jest zewnętrzny dług państwowy?
 - a) Dług, który rząd ma wobec swojego banku centralnego,
 - b) **Zadłużenie rządu w walucie innej niż jego własna.**
5. W których z poniższych okoliczności wysokie zadłużenie państwowe jest problematyczne z punktu widzenia sprawiedliwości społecznej? Zaznacz wszystkie, które mają zastosowanie.
 - a) **Gdy spłata zadłużenia uniemożliwia wydatki publiczne i inwestycje, co prowadzi do negatywnego cyklu, w którym zadłużenie rośnie wraz ze spadkiem inwestycji,**
 - b) Gdy zadłużenie jest wykorzystywane jako narzędzie antycykliczne do inwestowania w gospodarkę,
 - c) **Gdy zadłużenie nie było gromadzone w sposób sprawiedliwy,**
 - d) **Gdy pożyczki zwiększają wrażliwość kraju na rynkach międzynarodowych.**
6. _____ szkoła myślenia postrzega zrównoważone budżety rządowe jako z natury dobre i opowiada się za minimalnymi wydatkami rządowymi i akumulacją długu, a naruszenie tych zasad jest przyczyną kryzysów zadłużenia.
 - a) Keynesowska
 - b) Marksistowska
 - c) **Neoklasyczna / neoliberalna**

7. Które z poniższych są powodem, dla którego niektóre rządy mogą mieć bardzo wysokie zadłużenie?
- a) Dziedzictwo kolonialne, szkodliwe pożyczki, nieodpowiedzialne pożyczki
 - b) nacjonalizacja długów prywatnych, rosnące zadłużenie, reformy gospodarcze/warunki wpływające na zdolność do pozyskiwania dochodów
 - c) Pobór podatków, umorzenie długów, rozrzutne wydatki na usługi publiczne
 - d) a i b
 - e) b i c
8. Która z poniższych byłych kolonii francuskich została zmuszona do zapłacenia Francji reparacji po uzyskaniu niepodległości, jako zapłata za "utraconych" przez Francję niewolników?
- a) Kanada
 - b) Algieria
 - c) Haiti
9. Większość odsetek od długu państwowego kraje subsaharyjskie płacą jakiemu typowi pożyczkodawcy?
- a) Wielostronnemu
 - b) Dwustronnemu
 - c) Prywatnemu
10. Zwolennicy sprawiedliwości zadłużenia chcą, aby wielostronna strategia wychodzenia z długów była prowadzona przez:
- a) Bank Światowy
 - b) ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych)
 - c) The IMF (Międzynarodowy Fundusz Walutowy)

Porady Creative Commons

Autor: *Éilis Ryan, Sprawiedliwość w kwestii finansów Irlandia*

Niniejszy tekst został opublikowany na warunkach licencji Creative Commons: by-nc-nd/3.0/ Nazwisko autora powinno brzmieć następująco: by-nc-nd/3.0/ Autor: Éilis Ryan, źródło finansowania: Edukacja dorosłych programu Erasmus+ Unii Europejskiej. Tekst i materiały mogą być powielane, rozpowszechniane i udostępniane publicznie w celach niekomercyjnych. Nie mogą być jednak w żaden sposób edytowane, modyfikowane ani zmieniane.

Informacje o prawach autorskich do zdjęć można znaleźć bezpośrednio pod zdjęciami.

Oświadczenie Erasmus+

Wsparcie Komisji Europejskiej przy tworzeniu niniejszej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, która odzwierciedla jedynie poglądy autorów, natomiast Komisja nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych.